



Weggevoerd en niet meer thuisgekomen

STRUIKELSTENEN

GEMEENTE WIJDEMEREN

KORTENHOEF LOOSDRECHT 2026

EEN MENS IS PAS VERGETEN ALS ZIJN NAAM VERGETEN IS

De afbeelding op de omslag toont een scène uit de Westerborkfilm gemaakt door Rudolf Breslauer, een uit Duitsland gevluchte fotograaf van Joodse afkomst. In kamp Westerbork geeft kampcommandant Gemmeker hem in 1944 de opdracht het kampleven te fotograferen en filmen. Breslauer is in de herfst van 1944 met zijn gezin naar Auschwitz gedeporteerd.

Een naam op een kleine messing steen. Meer lijkt het op het eerste gezicht niet. Maar wie stilstaat en zich buigt om de tekst te lezen, ontdekt het begin van een persoonlijk verhaal. In 2026 zijn in Kortenhoef en Loosdrecht 47 Struikelstenen geplaatst. De stenen herinneren aan Joodse mannen, vrouwen en kinderen die hier woonden of ondergedoken zaten. Zij hadden familie, vrienden, dromen en plannen voor de toekomst. Door vervolging, verraad en deportatie werd hun leven ingrijpend veranderd. Velen van hen werden vermoord. Anderen wisten de oorlog te overleven, maar droegen de gevolgen hun leven lang met zich mee.

Deze brochure vertelt wie zij waren. We lezen over de negen onderduikers op een woonboot de Kortenhoefse Plas. Over de jonge bewoners van Paviljoen Loosdrechtsche Rade. En over Joodse gezinnen die in Loosdrecht woonden en daar deel uitmaakten van de gemeenschap.

Door hun verhalen te vertellen, worden zij meer dan een naam en een datum. Zij krijgen opnieuw een gezicht en een plek in onze lokale geschiedenis.

De Struikelstenen brengen die geschiedenis dichtbij. Ze liggen op plekken waar we wonen, werken, fietsen en wandelen. Ze vragen ons om even stil te staan. Niet alleen bij wat er tijdens de Tweede Wereldoorlog is gebeurd, maar ook bij onze verantwoordelijkheid van vandaag. Vrijheid, veiligheid en gelijkwaardigheid zijn niet vanzelfsprekend. We moeten ons blijven uitspreken tegen antisemitisme, discriminatie en uitsluiting.

Ik ben dankbaar voor het zorgvuldige onderzoek dat aan deze brochure voorafging. Mijn dank gaat uit naar de Stichting Instandhouding Joods Erfgoed Gooi- en Vechtstreek, de historische kringen van Wijdmeren en Hilversum, de onderzoekers, de nabestaanden en alle anderen die hebben bijgedragen aan de plaatsing van de stenen en het vastleggen van de verhalen.

Ik hoop dat deze brochure veel wordt gelezen en doorgegeven. Zo blijven we de namen noemen en de verhalen vertellen. Want een mens is pas vergeten als zijn naam vergeten is.

Mark Verheijen
Burgemeester van Wijdmeren

In deze brochure staan de namen voor wie in oktober 2026 in Kortenhoef en Loosdrecht (gemeente Wijdmeren) een Struikelsteen gelegd is. In de regel worden de stenen geplaatst bij de plek waar men voor het laatst in vrijheid woonde of tijdens de onderduik is opgepakt. Voor de vermoorde bewoners van het Paviljoen Loosdrechtsche Rade en enkele andere slachtoffers uit Loosdrecht waarvoor geen geschikte plaats is bij de plek waar zij woonden liggen de Struikelstenen bij het oorlogsmonument aan de Nieuw-Loosdrechtsedijk in Loosdrecht. Voor de onderduikers die in Kortenhoef verraden zijn is geen geschikte plaats gevonden in de omgeving waar zij verbleven. Voor hen liggen de Struikelstenen bij het oorlogsmonument aan het J.F. van Heumenhof in Kortenhoef.

Voor ieder slachtoffer waarvoor een Struikelsteen geplaatst is, is in deze brochure een schets opgenomen van wie het was en wat met hem of haar gebeurd is. Hierbij maakte ik gebruik van bronnen zoals joodsmonument.nl, arolsen-archives.org, het Instituut voor Oorlogs-Holocaust- en Genocidestudies NIOD en *een Naam en een Gezicht* van kamp Westerbork.

Merel Winkel heeft de teksten bij de slachtoffers die op een woonboot in de Kortenhoef ondergedoken waren kritisch doorgenomen en Joke van Reenen (Historische Kring Loosdrecht) heeft zich gebogen over de bijdragen voor de slachtoffers uit Loosdrecht.

Kees Bestebreurtje, september 2026

STRUIKELSTENEN

MEN VALT NIET OVER DE STRUIKELSTENEN, JE STRUIKELT MET JE HOOFD EN JE HART

Stolpersteine of Struikelstenen zoals ze genoemd worden liggen op de openbare weg voor de huizen waar slachtoffers van het Naziregime woonden. Ze nodigen je uit om stil te staan en te lezen wie er woonden en wat met hen gebeurd is. In het messing plaatje dat op het steentje is aangebracht zijn handmatig de naam, geboortedatum, deportatiedatum en de plaats en datum van overlijden van het slachtoffer gestanst.

De steentjes zijn in 1992 ontworpen door de Duitse kunstenaar Gunter Demnig en in een atelier in Berlijn gemaakt. Struikelstenen zijn te vinden in ruim 1.200 plaatsen in Oostenrijk, België, Duitsland, Kroatië, Tsjechië, Litouwen, Finland, Frankrijk, Griekenland, Italië, Hongarije, Luxemburg, Moldavië, Nederland, Noorwegen, Oekraïne, Polen, Roemenië, Rusland, Slowakije, Slovenië, Spanje en Zwitserland.



Gunter Demnig

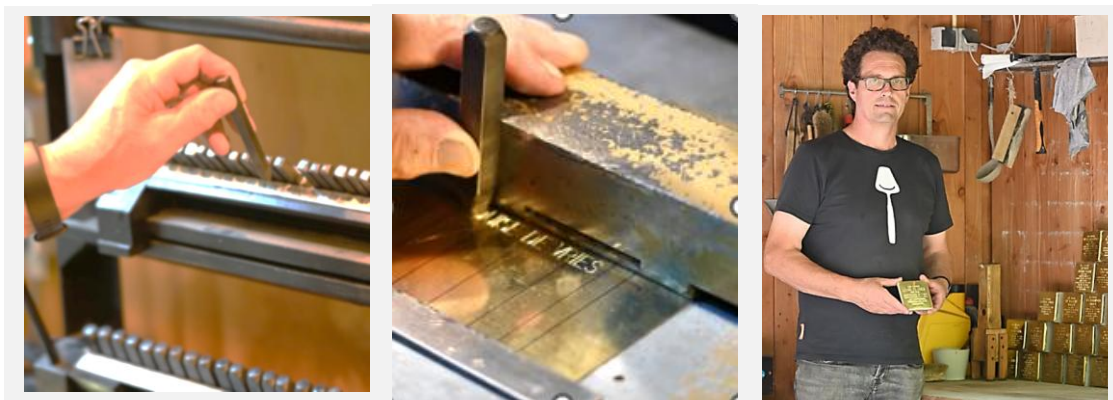


Hans Roos

De toegenomen vraag naar Struikelstenen *Stolpersteine* in onder meer Nederland zorgt voor lange wachttijden. Sinds 2021 worden de stenen ook in Amsterdam geproduceerd. Het Goethe-Instituut in Amsterdam heeft hiervoor ruimte beschikbaar gesteld in de tuin van het instituut aan de Herengracht.

Sinds 2009 worden Struikelstenen in Hilversum en een aantal gemeenten in de omgeving van Hilversum geplaatst door de Stichting Instandhouding Joods Erfgoed Gooi- en Vechtstreek waarvan Hans Roos de voorzitter is.

Onderstaande foto's die in het atelier in Amsterdam gemaakt zijn laten zien hoe de inscripties door Michael Heemskerk met de hand letter na letter, cijfer na cijfer in het bronzen plaatje van 10x10 cm. worden aangebracht.



Onderduik Kortenhoef

op een woonboot in de Kortenhoefse Plas De Wijde Blik

Achter het huis van het gezin van de jachtopziener Tijmen Fine aan het Moleneind 64 (huidig nummer 6) in Kortenhoef lag tijdens de bezetting een woonboot waar een groep van negen Joodse onderduikers verbleef. De boot was slechts over water bereikbaar. Verschillende mensen hielpen de onderduikers, onder wie leden van de familie Fine en de Marechaussee Jacobus van Oord, die zeer actief was in het verzet. Jacobus van Oord is begin oktober 1942 vanwege zijn verzetswerk opgepakt, vastgezet op het politiebureau in Amsterdam en later naar het Oranjestad in Scheveningen gebracht. Daar werd hij mishandeld. Na zijn vrijlating eind februari 1943 zette van Oord zijn verzetswerk voort en bezocht regelmatig de woonboot. In 1962 is de dan 63-jarige Jacobus van Oord overleden.

Op 31 januari 1944 zijn de onderduikers verraden. De bakkersjongen Arnoldus Rebel vertelt in een dronken bui aan Jacob de Jonge en Gerrit-Jan van Werven (*leden van de Arbeids Controle Dienst*), dat er Joden verscholen zitten bij de familie Fine. Tijmen Fine wordt onder druk gezet om de locatie van de woonboot aan te wijzen. Hij moet de Jonge en van Werven per boot naar de onderduikers brengen. Tijdens de actie wordt door het dak van de woonboot geschoten, waarna de onderduikers zichzelf naar de kant moeten roeien. Ook twee leden van de familie Fine, Antonia Geertruida en Fokje Fine die zich op dat moment in de woonboot bevinden worden gearresteerd. Ze zijn meegenomen *terzake bezoek aan joden* en na vijf dagen gevangenschap en verhoor vrijgelaten. De onderduikers zijn door de politie van Hilversum opgehaald bij het gemeentehuis van Kortenhoef. Na het verblijf in de cel van het politiebureau in Hilversum zijn ze een dag later rond het middaguur door de feldgendarmarie naar het Huis van Bewaring aan de Weteringschans in Amsterdam gebracht. Kort daarna volgt transport naar Kamp Westerbork waar ze in strafbarak 67 ondergebracht zijn en na enkele dagen naar Auschwitz gedeporteerd.

In het dag- en nachtrapport van de politie Hilversum van maandag 31 januari 1944 noteert de dienstdoende politieman:

- 22.30. Verzoekt de Feldgendarmarie, ass. met den overvalwagen voor het ophalen van 9 arrestanten (joden), vanaf het Gem.Huis te Kortenhoef.
- 22.45. Stelt de Feldgendarmarie, Onder Off. BROSS, aan dit bureau in arrest:
1. TRUITJE GROOTHUIS, geb. te Amsterdam, 6-2-1910 (jodin), verblijfhoudende in woonschuit te Kortenhoef. (jodin)
 2. SARA POONS, geb. 13-8-1879, te den Haag, verblijfhoudende in woonschuit te Kortenhoef. (jodin)
 3. BOB GROOTHUIS, geb. te Amsterdam, 23-6-1916. (jood), verblijfhoudende in woonschuit te Kortenhoef.
 4. JOSEPH WINKEL, geb. te den Haag, 10-11-1882, (jood), verblijfhoudende in woonschuit te Kortenhoef.
 5. SIMON GROOTHUIS, geb. te Amsterdam, 23-6-1916, (jood) verblijfhoudende in woonschuit te Kortenhoef.
 6. MORDEGAY GROOTHUIS, geb. te Amsterdam, 17-1-1919, (jood) verblijfhoudende in woonschuit te Kortenhoef.
 7. BAREND WINKEL, geb. te den Haag, 25-5-1909, (jood) verblijfhoudende in woonschuit te Kortenhoef.
 8. GRIETJE KAN, geb. te Amsterdam, 19-12-1883, (jodin) verblijfhoudende in woonschuit te Kortenhoef.
 9. JETTA de VRIES, geb. te Amsterdam, 24-2-1923, (jodin) verblijfhoudende in woonschuit te Kortenhoef.
 10. ANTONIA GEERTRUIDA FINE, geb. te Kortenhoef, 7-4-1914, won. Moleneind 46 te Kortenhoef
 11. FOKJE FINE, geb. te Kortenhoef, 26-9-1919, zonder beroep, won. Moleneind 64 te Kortenhoef.

Bij het archief Gooi en Vechtstreek is het arrestantenregister bewaard gebleven waarin de namen van de onderduikers zijn opgenomen.

Voor Joseph Winkel en Sara Winkel-Poons, hun zoon Barend Winkel en schoondochter Truitje Winkel-Groothuis, haar ouders Simon Groothuis en Grietje Groothuis-Kan en hun zonen Barend (Bob) Groothuis, Mordechai Groothuis (overlevende) en zijn toenmalige verloofde Jetta Wilhelmina de Vries zijn in oktober 2026 Struikelstenen geplaatst bij het oorlogsmonument aan het bordes naast sporthal de Fuik aan de Zuidsingel in Kortenhoef. In de buurt waar de woonboot lag is geen geschikte plaats om de stenen neer te leggen.

WINKEL, JOSEPH	10-11-1882	Den Haag	11-02-1944	Auschwitz
op 25 februari 1903 in Den Haag gehuwd met				
POONS, SARA	13-08-1879	Den Haag	11-02-1944	Auschwitz

WINKEL, SAMUEL	06-05-1903	Den Haag	30-09-1942	Auschwitz
WINKEL, MEIJER	08-07-1904	Den Haag	02-01-1999	Den Haag
WINKEL, JONAS	10-11-1905	Den Haag	30-09-1942	Auschwitz
WINKEL, BAREND	25-05-1909	Den Haag	30-06-1944	Midden-Europa
WINKEL, ANNA	10-11-1913	Den Haag	09-04-1943	Sobibor

Op 25 februari 1903 trouwt in 's-Gravenhage de kleermaker Joseph Winkel, zoon van de huisschilder Samuel Winkel met Sara Poons, dochter van de fruithandelaar Meijer Poons en Antje Bobbe. Het echtpaar krijgt vier zonen en een dochter. Lange tijd woont het gezin aan de Reinkenstraat 50 in Den Haag, waar Joseph een kleermakerij en winkel heeft. Het laatste adres in Den Haag is Dunne Bierkade 21A. De familie is hecht en Joseph en Sara ondernemen veel met hun kinderen en kleinkinderen.

In 1939 verhuizen Joseph en Sara naar Bussum, waar ze bij hun zoon Barend en zijn echtgenote Truitje Groothuis aan de Brinklaan 103 intrekken. Een deel van hun bezittingen slaan ze op bij Abraham Scheffer en Judith Scheffer-Poons aan de Gedempte Gracht 78A in Den Haag.

Joseph Winkel en zijn vrouw Sara duiken waarschijnlijk in de zomer van 1942 onder. Ook hun zoon Barend, schoondochter Truitje, Simon en Grietje Groothuis (de ouders van Truitje), Truitjes broer Barend en later ook haar broer Mordechai en diens verloofde Jetta de Vries vinden een schuilplaats op een woonboot in Kortenhoef.

Joseph Winkel en zijn vrouw Sara Poons zijn op 4 februari 1944 in kamp Westerbork geregistreerd. Dinsdag 8 februari moeten ze klaar staan voor transport. De trein bestaat uit 36 goederenwagens waarin 1.015 mensen worden gedeporteerd. Onder hen zijn 263 kinderen en 268 personen uit het kampziekenhuis. Kampcommandant Gemmeker had vier dagen eerder meer wagons voor dit transport gevraagd omdat hij had besloten een groot deel van de patiënten van het ziekenhuis te laten wegvoeren.

Het echtpaar Winkel-Poons is na aankomst op 11 februari 1944 in Auschwitz vermoord.

Vier van de vijf kinderen en vier kleinkinderen van Joseph en Sara Winkel zijn in een kamp omgebracht. Een zoon en tien kleinkinderen overleefden de oorlog. Na de oorlog is nog een kleindochter geboren.



Sara Winkel-Poons Joseph Winkel
alle rechten voorbehouden aan familie

2. Gezin Barend Winkel en Truitje Groothuis

WINKEL, BAREND	25-05-1909	Den Haag	30-06-1944	Midden-Europa
op 21 juni 1934 in Amsterdam gehuwd met				
GROOTHUIS, TRUITJE	06-02-1910	Amsterdam	11-02-1944	Auschwitz

WINKEL, SIMON FREDDY	24-04-1942	Bussum	overleefd door onderduik	

Barend Winkel is op 25 mei 1909 in Den Haag geboren als zoon van Joseph Winkel en Sara Poons. Op 21 juni 1934 trouwt Barend met de in Amsterdam geboren Truitje Groothuis. Barend staat ingeschreven als banketbakker en Truitje als magazijnbediende. Het echtpaar woont korte tijd in de hoofdstad voor het naar het adres Brinklaan 103 in Bussum verhuist waar het een winkel heeft met de naam 'De Sleutelkoning'. Regelmatig staan in de plaatselijke pers advertenties waarin 'De Sleutelkoning' onder meer kolenkitten, sneeuwbezems en gloeilampen aanbiedt. Barend en Truitje gaan goed om met hun beide ouders. Ze ondernemen ook veel met zijn allen. De ouders van Barend trekken in 1939 bij hem en Truitje in. Op 24 april 1942 is Simon Freddy, de zoon van Barend en Truitje in de Majella-stichting in Bussum geboren. De kleine Freddy wordt elders ondergebracht voordat zijn ouders onderduiken en komt uiteindelijk in het Zuiden van Nederland terecht. In Peel- en Maas-Nieuws van 2 juni 2022 staat:

In mei 1944 wordt een Joods jongetje van 2 jaar in onderduik genomen door het boerenechtpaar Kersten-van Nienhuijs, wonende in Zelen te Panningen. Het jongetje zat ondergedoken in Bussum en was door de illegaliteit om veiligheidsredenen overgebracht naar een veiliger onderduikplek in Limburg. Zo kwam dit kind met de onderduiknaam Josje bij het vernoemde, kinderloze echtpaar. De heer en mevrouw Kersten-van Nienhuijs hebben Josje tot het einde van de oorlog een veilig onderdak geboden. Ook voor de heer Kersten, hij was toen 45 jaar, is het goed afgelopen. Hij heeft zich aan het bevel van de Duitsers om zich aan te melden voor het verrichten van arbeid in Duitsland, de zogenaamde "Arbeitseinsatz", weten te onttrekken zonder zelf onder te duiken. In die tijd ging hij namelijk vermomd als een oude man met stok door het leven. Na de oorlog bleek dat een zeer groot deel van de familie van Josje vermoord was door de nazi's. Josje was gered, maar bleef als wees achter. Omdat hij het goed had bij zijn pleegouders en zijn enige overlevende oom van vaders kant, Meijer Winkel er mee instemde heeft in 1948 de Arrondissementsrechtbank te Amsterdam de redder Matheus Kersten benoemd tot voogd over de geredde Simon Freddy Winkel. De beide redders hebben hem grootgebracht als Jos Winkel. Op 2 december 2019 zijn Matheus Johannes en Maria Godefrida Beatrix Kersten-van Nienhuijs door Yad Vashem erkend als Rechtvaardige onder de Volkeren.

Ook Barend en Truitje Winkel-Groothuis duiken onder in de woonboot in Kortenhoef waar ze op 31 januari 1944 zijn verraden. Op 4 februari 1944 is het echtpaar in kamp Westerbork geregistreerd en ondergebracht in barak 67, één van de strafbarakken. Dinsdag 8 februari moeten ze klaar staan voor transport. De trein die deze dag vertrekt neemt 1.015 mannen, vrouwen en kinderen mee naar Auschwitz. Hier is Truitje Winkel-Groothuis na aankomst op 11 februari 1944 vermoord. Voor Barend Winkel is 30 juni 1944 Midden-Europa als datum en plaats van overlijden in de burgerlijke stand opgenomen. De laatste dag van een maand duidt er in de regel op dat betrokkene eerder die maand is omgekomen of omgebracht. Uit de plaatsaanduiding *Midden-Europa* is af te leiden dat betrokkene waarschijnlijk na aankomst in Auschwitz is aangewezen voor dwangarbeid en op een onbekende plaats is omgekomen of vermist.



Met blijdschap geven wij kennis van de geboorte van
SIMON FREDDY
Zoon van
TRUIDA WINKEL—
Groothuis
en BAREND WINKEL.
Brinklaan 103, Bussum.
„De Sleutelkoning”.
Tijd.: Majella-stichting.

Nieuwe Bussumsche Courant

25 april 1942



Truitje Winkel-Groothuis en Barend Winkel

alle rechten voorbehouden aan familie

3. Gezin Simon Groothuis en Grietje Kan

GROOTHUIS, SIMON	29-12-1887	Amsterdam	11-02-1944	Auschwitz
op 5 februari 1908 in Amsterdam gehuwd met				
KAN, GRIETJE	29-12-1883	Amsterdam	11-02-1944	Auschwitz

GROOTHUIS, MOZES	17-04-1908	Amsterdam	12-02-2004	Loosdrecht
GROOTHUIS, TRUITJE	06-02-1910	Amsterdam	11-02-1944	Auschwitz
GROOTHUIS, BAREND	23-06-1916	Amsterdam	30-06-1944	Midden-Europa
GROOTHUIS, MORDECHAI	07-01-1919	Amsterdam	20-08-2009	Heiloo
voor Mordechai is een Struikelsteen in Kortenhoef geplaatst met de tekst <i>Auschwitz bevrijd</i> . Zijn verloofde Jetta Wilhelmina de Vries is op 11 februari 1944 in Auschwitz vermoord (zie 5).				

Simon Groothuis is op 29 december 1887 in Amsterdam geboren. Op 5 februari 1908 trouwt Simon in Amsterdam met Grietje Kan. Hij staat dan ingeschreven als kleermaker. Het echtpaar Groothuis-Kan krijgt vier kinderen, die allen in Amsterdam geboren zijn. Uit een notitie in het dag- en nachtrapport van 20 oktober 1941 van de gemeentepolitie Amsterdam blijkt dat Simon Groothuis dan in de Weesperstraat in de hoofdstad ingeschreven staat en verhuurder van herenkleding is.

SIMON GROOTHUIS, geboren alhier 29-12-87, van beroep heerenkleeding verhuurder, wonende Weesperstraat 21 huis te Amsterdam, doet aangifte van vermoedelijke verduistering van een heerenkostuum met demi, terwaarde van f.100,- contra Hendrik Borgess, oud p.m. 38 jaar, wonende Marnixkade 80 III alhier, gepeeld op 18-10-41. Wordt behandeld. Tel. verzonden.

Op de woningkaart die bij het stadsarchief Amsterdam te vinden is, staat dat Simon en Grietje in november 1940 van de Weesperstraat in Amsterdam naar de Laarderweg 22 in Bussum zijn verhuisd.

Met hun dochter Truitje, zoon Barend en schoonzoon Barend Winkel en zijn ouders Joseph en Sara kunnen Simon en Grietje Groothuis-Kan in de woonboot in Kortenhoef onderduiken. Later vinden ook hun zoon Mordechai en zijn verloofde Jetta Wilhelmina de Vries hier een schuilplaats. Na het verraad op 31 januari 1944 zijn ze opgepakt, naar Amsterdam gebracht en kort daarna naar kamp Westerbork. Hier zijn Simon en Grietje op 4 februari 1944 als S (strafgeval) geregistreerd en ondergebracht in strafbarak 67. Op de kaart op naam van Simon van de Joodse Raad staan de adressen *Laarderweg 22, Bussum* en *A'dam Weesperstraat 21*. Het echtpaar moet op 8 februari 1944 klaar staan voor transport. De trein die hen meeneemt is samengesteld uit 36 goederenwagens die 1.015 mannen, vrouwen en kinderen naar Auschwitz brengen. Het wordt 'het beruchte transport' genoemd vanwege de deportatie van 268 patiënten uit het kampziekenhuis die in afzonderlijke wagons vervoerd zijn. Na aankomst op 11 februari 1944 zijn Simon en Grietje Groothuis-Kan in Auschwitz vermoord.



4. Barend Groothuis

GROOTHUIS, BAREND

23-06-1916

Amsterdam

30-06-1944

Midden-Europa

Barend Groothuis is op 23 juni 1916 in Amsterdam geboren als zoon van Simon Groothuis en Grietje Groothuis-Kan. Hij groeide op met zijn zus Truitje en zijn broers Mozes en Mordechai. In 1939 werkte Barend als schoenenhandelaar op de Ten Katemarkt in Amsterdam. Aan het begin van de Tweede Wereldoorlog runde hij samen met zijn broer Mordechai de kledingverhuurzaak van de familie aan de Weesperstraat. Hun ouders waren inmiddels naar Bussum verhuisd.

Waarschijnlijk in de zomer van 1942 dook Barend onder op een woonboot in de Wijdemeren bij Kortenhoef. Samen met hem verborgen zich zijn ouders, zijn zus Truitje, haar echtgenoot en diens ouders. Later voegden ook zijn broer Mordechai en diens verloofde zich bij de groep. Tijdens de onderduik had Barend goed contact met enkele leden van de familie Fine, die in een huis aan de overzijde van de plas woonden.

Op 31 januari 1944 zijn de negen onderduikers verraden, gearresteerd en via Hilversum en Amsterdam naar kamp Westerbork gedeporteerd. Op 8 februari 1944 volgde Barends deportatie naar Auschwitz. In de burgerlijke stand is 30 juni 1944 opgenomen als zijn datum van overlijden, met "Midden-Europa" als plaats van overlijden. Een overlijdensdatum op de laatste dag van een maand wijst er doorgaans op dat de betrokkene eerder die maand is omgekomen of vermoord. De aanduiding "Midden-Europa" doet vermoeden dat Barend na aankomst in Auschwitz voor dwangarbeid werd geselecteerd en vervolgens op een onbekende locatie is overleden of vermist is geraakt.



Barend Groothuis (midden) tijdens de onderduikperiode rechts staat Fokje Fine
alle rechten voorbehouden aan familie

5. Mordechai Groothuis - Jetta Wilhelmina de Vries

GROOTHUIS, MORDECHAI	07-01-1919	Amsterdam	20-08-2009	Heiloo
	verloofd met			
DE VRIES, JETTA WILHELMINA	24-02-1923	AMSTERDAM	11-02-1944	Auschwitz

Mordechai Groothuis, zoon van Simon Groothuis en Grietje Kan en zijn verloofde Jetta Wilhelmina de Vries zijn op 8 februari 1944 van Westerbork naar Auschwitz gestuurd.

Jetta is op 24 februari 1923 in Amsterdam geboren als dochter van Mozes de Vries en Geertruida van Dam. Ze staat in Amsterdam op het adres Saffierstraat 38 II ingeschreven als naaister waar ze met een broer en zus opgroeide.

Met haar verloofde Mordechai Groothuis kon Jetta onderduiken in een varkenshut tussen de plassen in het Gooi. De omstandigheden waren slecht; het was koud en er moest op de grond geslapen worden. De ouders van Mordechai, Simon en Grietje Groothuis die op de woonboot aan het Moleneind in Kortenhoeve verbleven boden de verloofden, hoewel er weinig ruimte was, aan zich bij hen te voegen.

Na een verblijf van meer dan een jaar op de woonboot zijn de negen onderduikers op 31 januari 1944 verraden, naar Amsterdam gebracht en vervolgens naar kamp Westerbork. Jetta is op 4 februari 1944 in het kamp geregistreerd en met de andere onderduikers ondergebracht in barak 67, één van de strafbarakken.

Op 8 februari moeten Mordechai en Jetta klaar staan voor het transport waar 1.015 mannen, vrouwen en kinderen, waaronder een grote groep zieken in de goederenwagens naar Auschwitz worden gedeporteerd. Na de lange, ongemakkelijke reis is Jetta Wilhelmina de Vries na aankomst in Auschwitz op 11 februari 1944 van het leven beroofd. Van het gezin waarin Jetta opgroeide heeft niemand de oorlog overleefd.

Op de kaart van Mordechai van de Joodse Raad staat het adres Weesperstraat 21 in Amsterdam en de aantekening *terug uit Auschwitz* 31.7.'45. Op 18 januari 1945 wordt Auschwitz bij het naderen van de Russen ontruimd. Na vele dagen lopen, zonder voedsel en in een slechte conditie is Mordechai uit Loslau per trein naar Mauthausen en later Melk, een nevenvestiging van Mauthausen gestuurd. Hier breekt hij zijn sleutelbeen. Opnieuw moet Mordechai 'op reis', nu naar Ebensee, een nevenvestiging van Mauthausen. Hier is hij door de Amerikanen bevrijd en na een lange weg, Linz - Parijs - Brussel naar Nederland teruggekeerd. Mordechai is op 20 augustus 2009 in Heiloo overleden.

Bij Arolson Archives is een *personalkarte* op naam van Mordechai Groothuis te vinden waaruit blijkt dat hij in kamp Mauthausen verbleef en een kaart met zijn registratienummer 118800.

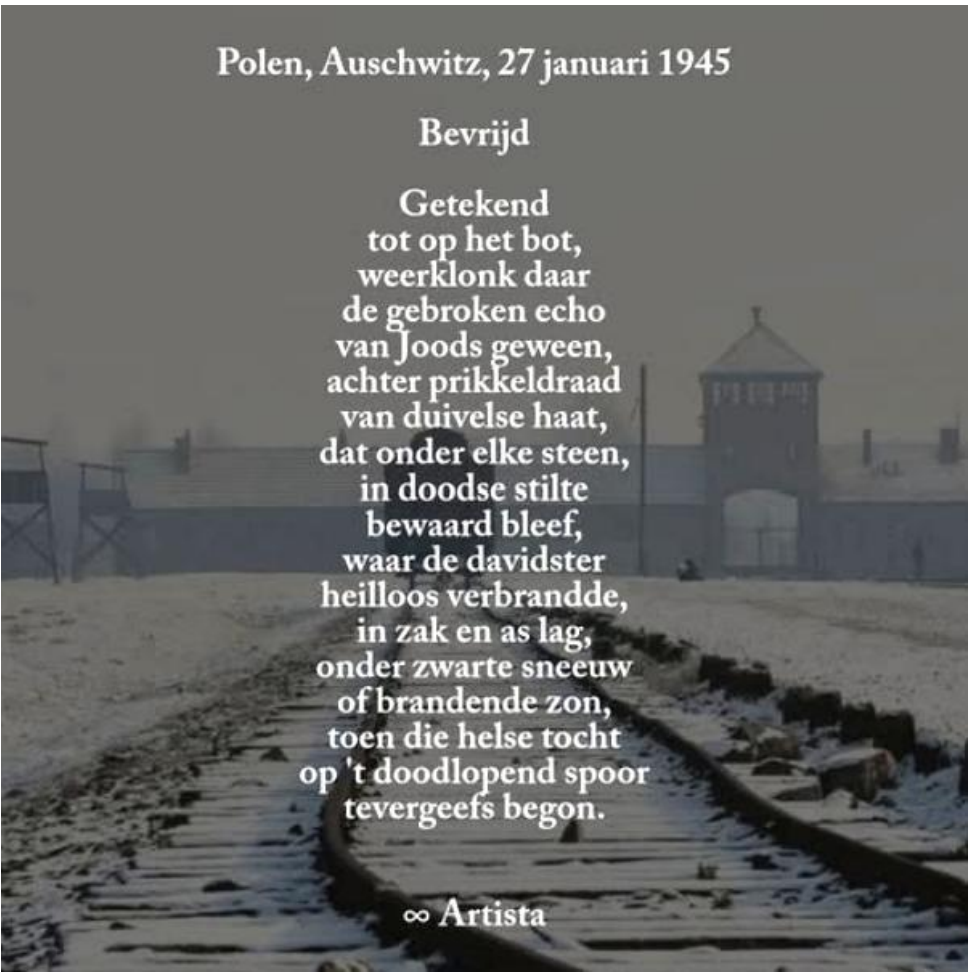
Fam.-Name: Groothuis
 Vorname: Mordechai
 Geb. am: 7.1.19 in: Amsterdam
 Stand: Id. Kinder:
 Wohnort: Amsterdam
 Strasse: Weesperstraat 21
 Religion: mos. Staatsang.: NL
 Wohnort d. Angehörigen: K.A.
 Eingewiesen am: 10.2.44 An:
 durch: Mauthausen
 in KL.: 25.1.45
 Grund: NL Jude

118800 NL-Jude
 25. Jan. 1945
 Groothuis
 Mordechai
 7.1.19
 Amsterdam
 Bäcker
 mos. led.



Jetta Wilhelmina de Vries en Mordechai Groothuis

alle rechten voorbehouden aan familie



Polen, Auschwitz, 27 januari 1945

Bevrijd

Getekend
tot op het bot,
weerklonk daar
de gebroken echo
van Joods geweën,
achter prikkeldraad
van duivelse haat,
dat onder elke steen,
in doodse stilte
bewaard bleef,
waar de davidster
heilloos verbrandde,
in zak en as lag,
onder zwarte sneeuw
of brandende zon,
toen die helse tocht
op 't doodlopend spoor
tevergeefs begon.

∞ Artista

NIEUW-LOOSDRECHTSEDIJK 1 OORLOGSMONUMENT LOOSDRECHT

LION POLAK

Bij het oorlogsmonument in het Jaap Zeldenrijkplantsoen, ter hoogte van de Nieuw-Loosdrechtsedijk in Loosdrecht is een struikelsteen geplaatst voor Lion Polak, die op een woonboot in de Weersloot in Muyevelde woonde.

	POLAK, LION	06-09-1925	Middelburg	17-04-1945	Loosdrecht
---	-------------	------------	------------	------------	------------

Lion Polak is op 6 september 1925 in Middelburg geboren als zoon van Maurits (Mouritz) Polak (1899) en Clara Helena Drielsma (1901). Zijn vader had een metaalbedrijf in Middelburg. Lion Polak bezocht in Middelburg het gymnasium. Als Nederland bezet wordt besluit Maurits Polak het land te verlaten.

Hierover is op ettyhillesumhuis.nl/middelburg/rouaansekaai-27-lion-polak het volgende te vinden:

Op 14 mei verlieten Mouritz, zijn broers Mozes en Simon, zijn zusje Henriëtte en hun moeder Sara met echtgenoten en kinderen in vier auto's van de ijzerhandel Polak de stad. Het begin was angstaanjagend. Al op de weg naar Koudekerke werden zij door een Duitse piloot bestookt en ook bij het Vlissingse station, waar de overtocht naar Breskens geregeld moest worden, ontsnapten zij ternauwernood aan het geweervuur. Omdat de veerpont alleen nog 's nachts bleek te varen, moest bijna het hele gezelschap, dat 21 personen telde, de oversteek op een kleine duwboot wagen. Pas na het invallen van de duisternis sloten Mozes en Mouritz zich met de auto's, waarvoor zij op de veerpont een plaats hadden weten te regelen, weer bij hun familieleden aan. Van Breskens ging de reis met horten en stoten verder. Even werd nog getwijfeld of het niet beter was via Calais naar Engeland te gaan. Berichten over voortdurende aanvallen op de boten naar Engeland, maakten Frankrijk een aantrekkelijker optie en na een tocht van een kleine veertien dagen streek het hele gezelschap neer in La Sauvagère, een klein dorpje in de Basse-Normandie, waar een groot huis werd gehuurd. Hun verblijf was echter van korte duur. Toen de Duitsers enkele weken later Nantes binnentrokken, oordeelde de familie het beter terug te keren. Eind september was de hele familie weer in Middelburg en nam het gezin van Mouritz Polak weer zijn intrek in het huis op de Rouaansekaai. Ditmaal met inwoning van de familie Sukkel, buurtgenoten die na de stadsbrand van 17 mei geen dak meer boven hun hoofd hadden en de leegstaande woning van de familie Polak hadden betrokken.

Het leven hernam na hun terugkeer zijn gewone gang, al werd het de Joodse inwoners van de stad in de daaropvolgende maanden steeds moeilijker gemaakt. Toen allen op 24 maart 1942 gedwongen werden de stad te verlaten en naar Amsterdam te gaan, moest ook het gezin van Mouritz Polak hieraan geloven. Alleen Lion lijkt al eerder vertrokken te zijn. De *Provinciale Zeeuwse Courant* van 6 februari maakt melding van de verhuizing van L. Polak van de Rouaansekaai 27 naar de Prins Hendriklaan 22 in Rijswijk. Mogelijk is hij vandaar naar Amsterdam gegaan. Van een verhuizing van zijn ouders en broer David wordt in de krant evenmin melding gemaakt. Volgens de memoires van David verliet het hele gezin de stad echter op 24 maart. In de hoofdstad huurde Mouritz Polak in eerste instantie een gemeubileerd appartement in de Gerrit van der Veenstraat, later verhuisden zij naar het Daniel Willinkplein. Daar kregen zij op een gegeven moment een oproep om zich op het Centraal Station te melden voor transport naar Oost-Europa. Er konden valse persoonsbewijzen geregeld worden. De familie Polak heette voortaan Dijkstra.

Het gezin van Mouritz Polak zou in de komende jaren op verschillende adressen verblijven. Uiteindelijk kwamen zij in de zomer van 1944 bijeen in Loosdrecht, waar zij eerst in Villa 't Vissertje – eigendom van Dolf en Winny Wolthers, en later op een woonboot in Breukelerveen onderdoken. Het einde van de oorlog naderde en Lion, die een Ausweis had weten te regelen, ging ertoe over met behulp van de uitzendingen van de BBC getypte nieuwsbulletins samen te stellen en die in het dorp te verspreiden. Helaas werd hij vlak voor de bevrijding verraden. Op een zondagochtend in april 1945 deden vier SS-ers een inval in de woonboot en werd Lion meegenomen. De SS-ers behoorden tot het Commando Pieters, een groep Nederlandse SS-ers die in het nabijgelegen Witte Huis in Loosdrecht bivakkeerde en een afschuwelijke reputatie genoot. Een medegevangene vertelde direct na de bevrijding hoe hij een lijk uit de kelder had moeten halen en met een roeiboort naar het midden van de plas had moeten roeien. De plaats waar hij Lion – die hij als Leo Dijkstra kende – overboord gegooid had, zou hij toen hebben aangewezen opdat het

stoffelijk overschot geborgen kon worden. Zijn broer David, die zodra dat kon op zoek ging naar Lion, meldt echter dat hij het was die hem tijdens zijn zoektocht in een sloot zag liggen. Lion is bijgezet op de begraafplaats in Middelburg. Zijn ouders en broer zijn later naar de Verenigde Staten geëmigreerd.

In een uitgebreid artikel dat in de Provinciale Zeeuwse Courant van 2 mei 2014 staat vertelt de dan 92-jarige Sara Tak-Polak, een tante van Lion over haar neef:

Lion duikt onder op een woonboot in Breukelerveen. Hij luistert naar de BCC en stelt nieuwsbulletins op die hij verspreid. Om de Joodse naam Polak noemt Lion zich Leo Dijkstra en soms Leo Verkade. Over zijn illegale activiteiten is hij loslippig, en velen in zijn omgeving weten daarvan.

Het commando Pieters komt hem op het spoor en neemt hem gevangen in hotel-café-restaurant Het Witte Huis in Loosdrecht. Hier is Lion ernstig mishandeld.

In het artikel staat hoe Lion Polak aan zijn einde gekomen is. Sara Kannegieter-Abas, één van de medegevangenen herinnert zich:

Op zondag 22 April 1945, of eerder, de juiste dagen herinner ik mij niet meer, want ik ben door de vele mishandelingen, die ik in als Joodse vrouw in het "Witte Huis" van de S.S.-beulen heb ondervonden, geheel geknakt, werden mijn man Kannegieter en Leo Dijkstra (de schuilnaam van Lion Polak), beide Joden, weer opgesloten in de kelder van het hotel te Loosdrecht. Zij waren boven geweest bij de andere gevangenen en moesten weer de kelder in. Dat ging gewoonlijk zo, dat ze erin werden gesmeten door de beulen. Er werd gezegd: "Met de kop naar beneden". Eerst mijn man en toen Dijkstra (Polak) werden inderdaad met het hoofd naar beneden in de kelder gegooid. Ik was toen met mijn kinderen in de kelder, toen Dijkstra op de vloer terecht kwam met het hoofd op de stenen. Hij kreunde nog even, maar was even later dood. Ik vermoed dat hij zijn nek heeft gebroken. Over het hele lichaam was hij gewond door de vele mishandelingen.

Tijdens de rechtszitting die eind maart 1949 bij het Bijzonder Gerechtshof in Amsterdam plaats vond kwam aan de orde waarom een andere gevangene gedwongen werd het stoffelijk overschot van Lion Polak, nadat het met stenen was verzaagd, op de plassen overboord te zetten. „Waarom heeft u hem niet naar het kerkhof gebracht", vraagt de president aan K., onder wiens leiding dit geschiedde. „Daaraan heb ik niet gedacht", is het zonderlinge antwoord van de verdachte.

Lion Polak is op 29 augustus 1945 herbegraven op de Joodse begraafplaats aan het Seisplein in Middelburg.



Bij de woning Rouaansekaai 27 in Middelburg is een Struikelsteen voor Lion Polak geplaatst.



BRONNEN

Joods Monument, provinciale Zeeuwse Courant, oorlogsgravenstichting, ettyhillesumhuis.nl

PAVILJOEN LOOSDRECHTSCHER RADE

Bij het oorlogsmonument in het Jaap Zeldenrijkplantsoen, ter hoogte van de Nieuw-Loosdrechtsedijk in Loosdrecht zijn struikelstenen geplaatst voor de bewoners van het Paviljoen Loosdrechtsche Rade die in een kamp zijn vermoord of omgekomen tijdens de vlucht naar een veilige bestemming.

In september 1939 is aan de Rading in Loosdrecht 'het Paviljoen Loosdrechtsche Rade' geopend. Het Paviljoen, ook bekend als Jeugdalijahthuis bood onderdak aan met name uit Duitsland en Polen gevluchte Joodse jongeren die daar een opleiding volgden om als boer naar het onder Brits bestuur staande Palestina te kunnen emigreren. Tijdens het verblijf in Loosdrecht konden de jongeren ervaring opdoen bij boeren in de omgeving. De meeste van hen hadden voor aankomst in Loosdrecht al een lange weg afgelegd. Met kindertransporten kwamen ze zonder ouders naar Nederland waar ze dikwijls voor korte tijd opgevangen werden op verschillende locaties: Eindhoven, Amsterdam, Rotterdam en Mijnsheerenland.



het Paviljoen

Als de Duitse troepen in mei 1940 Nederland binnenvallen overweegt de regering het hen moeilijk te maken om het westen van het land te bereiken door de Nieuwe Hollandse Waterlinie en de Stelling van Amsterdam in werking te stellen; een brede strook onder water gezet land moet het soldaten en hun voertuigen lastig maken verder te komen. Als de inwoners van onder meer Loosdrecht moeten evacueren worden de bewoners van het Paviljoen opgevangen in de synagoge van Alkmaar. Als de regering kort daarna besluit ervan af te zien het gebied onder water zetten kunnen ze na enkele dagen veilig terugkeren.

Niet ver van het Paviljoen woont het gezin van Barend Waterman. Zijn dochter Mirjam (1916) komt in 1938 in contact met Joop Westerweel (1899), die kort na de bezetting actief wordt in het verzet.

In het boek *De Westerweelgroep en de Palestinapioniers* [Hans Schippers, Uitgeverij Verloren 2015] is de rol van Westerweel om de bewoners van het Paviljoen in veiligheid te brengen uitgebreid beschreven.

Op 15 augustus 1942 meldt een contactpersoon dat de Duitsers binnen enkele dagen de bewoners van het Paviljoen naar Westerbork zullen wegvoeren. Een dag later krijgt iedereen valse papieren en worden de sterren van de kleding gehaald. De meeste jongeren zijn in de avond en nacht naar onderduikadressen gebracht. Als de Duitsers in de ochtend van 18 augustus 1942 bij het Paviljoen aankomen blijkt er niemand meer aanwezig.

Op de volgende pagina's staan de verhalen bij de bewoners van het Paviljoen die in een kamp zijn omgebracht of tijdens de vlucht omgekomen.

Siegbert Leo Adler (Sigi) is op 13 december 1924 in Dünsbach (Baden-Württemberg) geboren als zoon van Rudolf Adler en Klara Bernheimer. Siegbert had een broer en een zus. Op stolpersteine-stuttgart.de staat over het gezin:

Het Joodse echtpaar Adler-Bernheimer had in Dünsbach een winkel. Toen het in de loop van 1937 gevaarlijk werd voor Joodse inwoners van de stad, maakten de ouders van Siegbert zich weinig zorgen. Als frontsoldaat in de Eerste Wereldoorlog vreesde Rudolf Adler geen gevaar voor zichzelf en zijn familie.

Tijdens de pogrom in november 1938 is Rudolf opgepakt en enkele weken in kamp Buchenwald gevangen gezet. Zijn vrouw vertrok in die periode met haar kinderen naar Stuttgart.

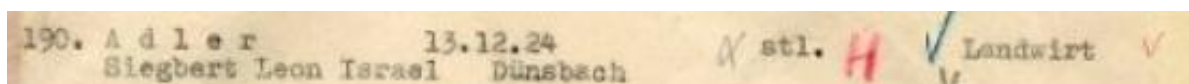
Vanaf 19 september 1941 waren Joden verplicht de "Joodse ster" te dragen. Ook de familie Adler moest de ster op hun kleding naaien.

Rudolf en Klara Adler zijn op 1 december 1941 naar Riga gedeporteerd. Sindsdien is niets meer van hen vernomen. Hun oudste zoon, Salomon Otto Adler wist op tijd naar de Verenigde Staten te vluchten. Hun tweede zoon, Siegbert Leo Adler is op 25 april 1938 naar Braunsbach gebracht en vandaar met een kinderttransport naar Nederland.

De zus van Siegbert, Gertrud Adler, is in april 1939 vermoedelijk naar het 'Rothschildhaus' (Joods kinderthuis) in Esslingen gedeporteerd. Ze is op 31 december 1941 in Riga vermoord.

Siegbert Leo Adler is begin januari 1939 in het Dommelhuis in Eindhoven ingeschreven. Aan het eind van het jaar vertrekt hij naar de Alijah Facility Mijnsheerenland. Als in september 1940 het tehuis op last van de bezetter moet sluiten, wordt een groot aantal pupillen waaronder Siegbert overgeplaatst naar 'het Paviljoen' in Loosdrecht. Een klasgenoot van Siegbert, die ook in Loosdrecht was, herinnert zich dat Sigi (zoals hij genoemd werd) op de streekschool van Braunsbach zat waar hij het goed deed, een sportieve, knappe jongen met blond haar en een vriendelijke glimlach; Siegbert kwam uit een geassimileerd gezin.

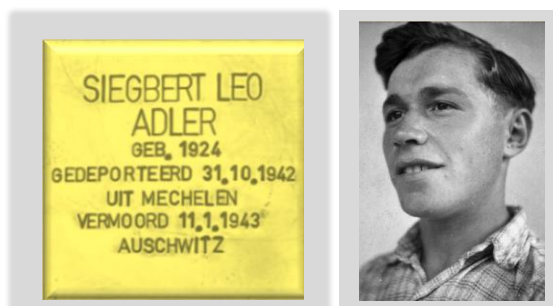
In oktober 1942 heeft Siegbert Leo Adler vanuit een onderduikadres met zeven andere Palestina-Pioniers (Bernhard Aschheim, Robert Jozef Dürheim, Juda Pinkhof, Lilli Kellner, Fabian Schön, Josef Waldmann en Esra Jurovics) met hulp van de Westerweelgroep geprobeerd naar Zwitserland te ontsnappen. De groep is door verraad aan de grens met België opgepakt, naar de Gestapo in Brussel gebracht en later naar Mechelen waar de treinen naar Auschwitz vertrokken. Op 31 oktober 1942 is Siegbert met transport XVI uit Mechelen naar Auschwitz gedeporteerd waar hij op 11 januari 1943 is vermoord.



uit transportlijst XVI Mechelen

In *De Westerweelgroep en de Palestinapioniers* [Hans Schippers 2015] staat dat Joop Westerweel waarschijnlijk begin oktober 1942 in contact kwam met mensensmokkelaars die voor een veilig transport naar Zwitserland konden zorgen.

Kort nadat de Palestina-Pioniers rond 20 oktober aan de reis begonnen, komt bij de Westerweelgroep een uit de gevangenis van Brussel gesmokkeld bericht binnen dat er verraad in het spel was. De smokkelaars hadden de groep in België aan de Duitsers overgeleverd.



BRONNEN

De jeugdalijah van het Paviljoen Loosdrechtsche Rade 1939-1945, Arolson Archives, Joods Monument, dokin.nl, stolpersteine-stuttgart.de, archief kazerne Dossin

Max Ardel is op 18 juli 1923 in Erfurt geboren als zoon van de koopman Adolf Ardel en Betty Hacker. In juni 1925 krijgt Max een zusje, Hanna.

Uit informatie die bij Dokin (Duitse Oorlogskinderen in Nederland) te vinden is blijkt dat Max Ardel op 15 februari 1939 is ingeschreven bij het Quarantaine-centrum Beneden-Heijplaat in Rotterdam. Een paar dagen eerder kwam hij als vluchteling in een hotel in Oldenzaal.

Begin april 1939 vertrekt Max naar De Kleine Haar, een jeugdherberg in Gorssel en een paar maanden later naar het Burgerweeshuis Gouda. Ook hier blijft hij slechts korte tijd. Medio december 1939 is Max opgenomen bij Quarantaine Amsterdam aan de Zeeburgerdijk en een maand later overgeplaatst naar de jeugdalijah "het Paviljoen" in Loosdrecht.

In juli 1941 is Max Ardel aan de Oosterdijk nummer 202 in Andijk ingeschreven. Begin 1942 moeten de joodse inwoners uit de Zaanstreek naar Amsterdam vertrekken. Uit zijn gezinskaart die bij het stadsarchief Amsterdam te vinden is blijkt dat Max op 10 april 1942 (uit Andijk) in de Nieuwe Kerkstraat in Amsterdam is ingeschreven en begin juli 1942 op het adres Kinderdijkstraat 42.

In het dag- en nachtrapport van de politie Amsterdam van vrijdag 7 juli 1942 wordt Max Ardel genoemd:

7:30 Geeft kennis, Max Ardel, 18 jaar, won. Kinderdijkstraat 42 éénhoog, dat de buiten-deur van de eerste etage van genoemd perceel openstaat en het zegel van de deur verbroken is. [...] De bewoners zijn gedeporteerd naar Duitschland, weshalve de woning op last van de Duitse overheid was verzegeld [...]

Op zijn kaart van de Joodse Raad staat dat Max op 26 augustus 1943 in kamp Westerbork is ingeschreven. Een paar dagen na aankomst in het kamp gaat hij op transport. Op dinsdag 31 augustus 1943 staat de trein klaar, samengesteld uit dertig goederenwagens en één personenwagen voor de Grüne Polizei. De trein neemt 1.004 mannen, vrouwen en kinderen mee naar Auschwitz-Birkenau. Philip Mechanicus, die in Westerbork verblijft, schrijft in zijn dagboek:

Vanmorgen weer een transport naar het oosten van ruim duizend mensen vertrokken. Elk transport is een ware schipbreuk: degenen die op transport worden gesteld verdwijnen in de diepte [...].

Wat na aankomst in Auschwitz met Max Ardel gebeurd is, is niet bekend. Als datum en plaats van overlijden is 1 april 1944, Warschau in de burgerlijke stand opgenomen.



BRONNEN

Arolson Archives, Joods Monument, dokin.nl, stadsarchief Amsterdam, Philip Mechanicus *In Depot*, andijkernieuws.net

PAVILJOEN LOOSDRECHTSCHER RADE

ASCHHEIM, Bernhard

18-07-1925

Amsterdam

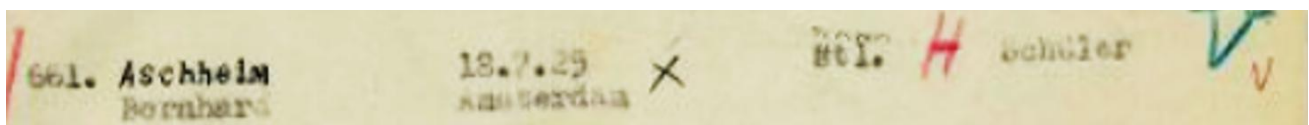
18-01-1943

Auschwitz

Bernhard Aschheim is op 18 juli 1925 in Amsterdam geboren als zoon van de koopman Michael Aschheim en Paula Margulies. De ouders van Bernhard kwamen uit Oost-Europa. Op 4 september 1928 is het gezin van het adres Herengracht 131 naar Duitsland vertrokken blijkt uit de woningkaart die in het stadsarchief Amsterdam te vinden is.

F. van der Straaten schrijft in het boek *Om nooit te vergeten* dat Bernhard Aschheim op 6 december 1938 als vluchteling naar Nederland is gekomen en opgevangen op de Zeeburgerdijk 321 in Amsterdam, het Joodsch Vluchtelingenkamp 'Quarantaine Inrichting Zeeburg'. In december 1939 krijgt Bernhard een plaats op het landgoed Kraaijbeek in Driebergen, een verzamelplek voor Palestina-Pioniers. Op 11 maart 1940 vertrekt hij naar de jeugdalijah op het Hof van Moerkerken in Mijnsheerenland. Als dit tehuis in oktober 1940 op bevel van de bezetter moet sluiten, wordt hij overgeplaatst naar de jeugdalijah 'het Paviljoen' in Loosdrecht. Als het voor de bewoners gevaarlijk wordt kan Bernhard Aschheim onderduiken. Uit een bericht dat in het Algemeen Politieblad van 3 september 1942 staat blijkt dat de burgemeester van Loosdrecht opsporing, aanhouding en voorgeleiding verzoekt van Bernhard Aschheim, *die in strijd met de voorschriften zonder toestemming van woonplaats was veranderd*, een omschrijving waarmee Joden werden aangeduid die waren ondergedoken.

Bernhard Aschheim onderneemt in oktober 1942 met hulp van de Westerweelgroep een poging om met zeven andere jongeren die hij uit Loosdrecht kent naar Zwitserland te vluchten. De groep is door verraad bij de grens met België opgepakt, uitgeleverd aan de Gestapo in Brussel en kort daarna overgebracht naar het doorgangskamp Mechelen. Hen wordt verteld dat ze naar 'het Oosten' gaan om daar te werken. Op 30 oktober 1942 is Bernhard Aschheim ingeschreven op de deportatielijst. Een dag later wordt hij met konvooi XVII uit Mechelen naar Auschwitz gedeporteerd waar hij geselecteerd is voor dwangarbeid.



bron: archief Kazerne Dossin

Op de site van het documentatiecentrum Auschwitz-Birkenau staat bij de naam van Bernhard Aschheim: *Toegewezen nummer 72263*. Bernhard Aschheim is op 18 januari 1943 in Auschwitz omgekomen of vermoord.

Bernhard stond bekend als een trouwe kameraad op wie je altijd kon rekenen.

Bernhard probeerde al eerder naar Brussel te ontkomen met Joseph Heinrich en diens jongere broertje Arthur. Met hulp van een ambtenaar en de politie kregen ze een soort tijdelijk persoonsbewijs, een groene kaart zonder foto en zonder J. De ambtenaar had toch de leiding van het paviljoen maar ingelicht. Zij werden toen in vertrouwen genomen in het geheim dat ze allemaal zouden onderduiken.

bron: De jeugdalijah van het Paviljoen Loosdrechtsche Rade 1939-1945



BRONNEN

Arolson Archives, Joods Monument, dokin.nl, stadsarchief Amsterdam, auschwitz.org, archief Kazerne Dossin

Lilli Bernhard is op 24 januari 1927 in Berlijn geboren. Haar ouders Hans Leonard Bernhard en Hilde Eisenheimer zijn op 16 april 1924 in Berlijn getrouwd. Op *spureninvest.de* staat dat het gezin Bernhard begin 1936 naar Nederland is gevlucht. Hans Leonard Bernhard is op 14 januari 1939 in Den Haag overleden. In de overlijdensakte staat: oud zeven en dertig jaar, handelsvertegenwoordiger en echtgenoot van Hilde Eisenheimer. Hilde is op 30 maart 1942 in Groningen hertrouwd met de in Berlijn geboren Herbert Brügger. In Groningen woont het gezin op het adres Wagnersingel 10.

Lilli Bernhard is in 1941 bij 'het Paviljoen' in Loosdrecht ingeschreven. Als in augustus 1942 besloten wordt om de jongeren te laten onderduiken vertrekt Lilli Bernhard naar haar moeder in Groningen. Op 4 oktober 1942 is ze met haar moeder en stiefvader in kamp Westerbork geregistreerd waar ze zijn ondergebracht in barak 62. Na een verblijf van bijna een jaar in Westerbork gaan Lilli, haar moeder en stiefvader op 7 september 1943 op transport naar Auschwitz. De verwachting is dat men naar een werkkamp 'in het Oosten' gaat. De werkelijkheid is anders. Na aankomst in Auschwitz zijn Lilli Bernhard, haar moeder Hilde Eisenheimer en Herbert Brügger in één van de gaskamers vermoord.

Over Lilli Bernhard staat in *De jeugdalijah van het Paviljoen Loosdrechtsche Rade 1939-1945* dat ze een klein, stil, gesloten meisje was, een beetje buiten de groep levend. Haar ouders wilden haar thuis hebben. Daarom is ze niet met de groep ondergedoken maar met haar familie gedeporteerd.



BRONNEN

Arolson Archives, *De jeugdalijah van het Paviljoen Loosdrechtsche Rade 1939-1945*, spureninvest.de, Joods Monument

Robert Jozef Dürheim (ook wel geschreven als Robert Joseph) is op 14 juli 1925 in Wenen geboren als zoon van Oskar Dürheim en Margarethe Löwenthal. Uit informatie die bij Dokin (Duitse oorlogskinderen in Nederland) te vinden is, blijkt dat hij op 15 december 1938 bij de Quarantaine-Inrichting Beneden Heijplaat in Rotterdam is ingeschreven en op 17 april 1939 bij de Vondelhof aan de Frederikstraat in Amsterdam (opleiding van Alijah-kinderen). Hierover informeert op 13 april 1939 het ministerie van Binnenlandse Zaken per brief het vluchtelingenverblijf Heijplaat in Rotterdam:

Hierbij heb ik de eer U mede te deelen, dat in verband met de opleiding van Alyah-Kinderen in het "Vondelhof" te Amsterdam onder leiding van het Comité voor Immigratie en Opleiding van kinderen in Palestina, het vluchteling-kind Dürheim Robert, geboren 14 Juli 1923 op Maandag 17 April 1939 wordt overgeplaatst naar het "Vondelhof" voornoemd.

Het kind zal door leden van of namens het vorengenoemde Comité worden afgehaald, waaromtrent nader overleg met U zal worden gepleegd.

In augustus 1939 vertrekt Robert Jozef Dürheim naar de Jeugdaliyah in Mijnsheerenland, een opleidingscentrum (hachsja) voor Joodse jongeren en vluchtelingenkinderen uit nazi-Duitsland die zich willen voorbereiden op emigratie naar Palestina. Als het tehuis op last van de bezetter moet sluiten wordt Robert op 16 oktober 1940 overgeplaatst naar 'het Paviljoen' in Loosdrecht. Hij werkt in Loosdrecht bij boer Veldhuizen, die naar verluid zeer tevreden over hem was.

In 'De jeugdaliyah van het Paviljoen Loosdrechtsche Rade 1939-1945' staat:

Robert Jozef (Jossel) las veel, speciaal over Griekse mythologie. Hij kon hele stukken uit zijn hoofd citeren. Hij was één van de mensen, die meewerkte aan de beroemde operette die ter gelegenheid van het éénjarig bestaan van het paviljoen werd opgevoerd. Hij wist zich aria's uit opera's te herinneren en op deze muziek woorden te schrijven die bij het paviljoen pasten.

Robert Jozef Dürheim is met zeven andere Palestina-Pioniers (Siegbert Leo Adler, Bernhard Aschheim, Juda Pinkhof, Lilli Kellner, Fabian Schön, Josef Waldmann en Esra Jurovics) bij een poging met hulp van de Westerweelgroep naar Zwitserland te vluchten aan de Belgische grens opgepakt. De groep is naar de Gestapo in Brussel gebracht. Op 31 oktober 1942 gaat Robert Jozef met zijn lotgenoten uit Mechelen op transport naar Auschwitz. Op victims.auschwitz.org staat bij zijn naam *Prisoner Number 72386*. Dit wijst erop dat hij in het kamp tewerkgesteld is. Zijn sterfdatum is 1 januari 1943.



BRONNEN

Arolson Archives, De jeugdaliyah van het Paviljoen Loosdrechtsche Rade 1939-1945, Joods Monument

Joachim Hans Engelbert - soms geschreven als Hans Joachim - is op 9 oktober 1925 in Radewisch, niet ver van Kiel in Duitsland geboren als zoon van Abraham Alfred Engelbert en Irma Nordheim en broer van de in 1921 geboren Manfred, die in 1939 naar Bolivia is geëmigreerd en daar in 2008 overleden.

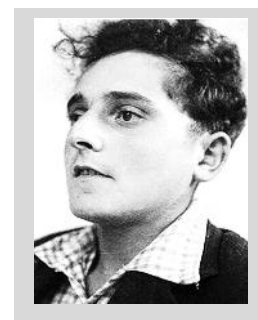
Op de site *spureninvest.de* staat dat Joachim op 4 januari 1939 als dertienjarige met een kindertransport van Dresden-Berlin naar Amsterdam is gekomen. Zijn ouders bleven achter in Duitsland. Het laatst bekende adres van Joachim Hans is Kranachstrasse 6 in Dresden. Omstreeks 5 januari 1939 is Joachim Hans in het Dommelhuis in Eindhoven ingeschreven, een 'gezellenhuis' van Philips dat in 1939 onderdak bood aan Joodse jongeren die uit Duitsland en Oostenrijk gevlucht waren. Medio maart 1939 wordt Joachim overgeplaatst naar Huize Kraaybeek in Driebergen. Kort na de bezetting in mei 1940 moeten de vluchtelingen die hier zijn ondergebracht vertrekken omdat de nazi's het landhuis voor henzelf willen gebruiken. De groep uit Kraaybeek wordt overgeplaatst naar de Oostelijke Handelskade in Amsterdam. Op 4 juni 1940 is Joachim overgebracht naar de Valkenburgerstraat 186 in Amsterdam waar de Matze-bakkerij 'De Haan' gevestigd is. Zo'n veertig jongens verblijven daar op de verdieping boven de bakkerij. Omdat de omstandigheden hier slecht zijn is naar een alternatief gezocht. Hans komt eind augustus 1940 in het 'Paviljoen Loosdrechtsche Rade'.

Over Joachim Hans Engelbert staat in 'De jeugdalijah van het Paviljoen Loosdrechtsche Rade 1939-1945' dat hij een stille, teruggetrokken jongen was die nooit klaagde. Hij stond een beetje buiten de groep omdat zijn ouders in Amsterdam woonden. Zij dachten dat het veiliger zou zijn om samen te zijn toen de deportaties begonnen. Daardoor is hij niet met de groep ondergedoken maar met zijn ouders gedeporteerd*.

** Over het verblijf van de ouders van Joachim Hans in Amsterdam en in kamp Westerbork is geen informatie gevonden. Van zijn moeder is bekend dat ze op 4 maart 1943 in Auschwitz is vermoord, van haar man is geen sterfdatum/plaats bekend.*

Joachim Hans Engelbert is op 23 maart 1943 in kamp Westerbork ingeschreven. Hij wordt daar ondergebracht in barak 66, één van de drie strafbarakken. Op 30 maart 1943 moet Joachim klaar staan voor transport. De trein die deze dag vertrekt neemt 1.255 mannen, vrouwen en kinderen mee voor een reis die op 2 april in Sobibor eindigt. Het kamp oogt vriendelijk. De vermoeide reizigers wordt na de lange reis een verfrissende douche beloofd. Uit de sproeiers komt een dodelijk gas.

De moeder van Joachim, Irma Engelbert-Nordheim is op 4 maart 1943 in Auschwitz vermoord, zijn vader Abraham Alfred Engelbert op 12 oktober 1943.



BRONNEN

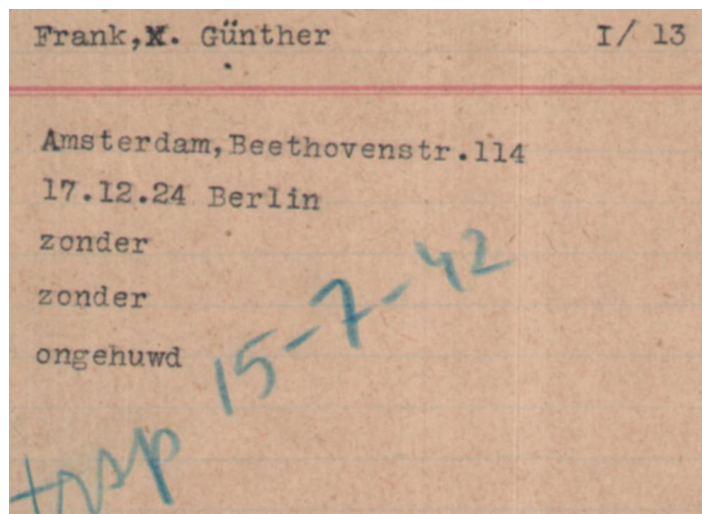
De jeugdalijah van het Paviljoen Loosdrechtsche Rade 1939-1945, Joods Monument, kamp Westerbork, Arolson Archives, *spureninvest.de*

Günther Frank is op 17 december 1924 in Berlijn geboren als zoon van Hans Frank (1894) en Olga Tauber (1898). Het echtpaar Frank-Tauber is eind maart 1938 in Berlijn gescheiden. Voor zover bekend had Günther een broer, Edgar Harry Frank (Berlijn 1922- Los Angeles 1984).

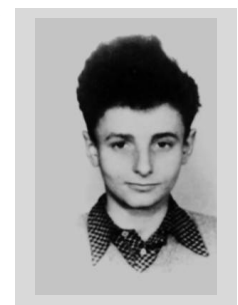
Eind november 1937 vlucht Hans Frank van Berlijn naar Amsterdam waar hij aan de Parnassusweg en later Dintelstraat staat ingeschreven als koopman. Een paar maanden later volgt zijn zoon Edgar en op 11 mei 1938 Günther. Op de persoonskaart van Günther die in het stadsarchief Amsterdam te vinden is staat dat hij dan uit Geneve komt en is ingeschreven op het adres Euterpestraat 35. Regelmatig verhuist Günther binnen Amsterdam. Op 1 april 1940 wordt hij in Loosdrecht ingeschreven en medio maart 1942 opnieuw in Amsterdam waar hij actief is als medewerker bij de Joodse Raad.

Op zijn kaart van de Joodse Raad staat dat Günther op 15 juli 1942 uit kamp Westerbork op transport gaat en het adres Beethovenstraat 114 in Amsterdam waar zijn vader staat ingeschreven. De trein neemt 1.135 mannen, vrouwen en kinderen mee. Het is het eerste transport uit kamp Westerbork naar Auschwitz. De afstand van ruim vijf kilometer van het kamp naar de trein die bij het tijdelijke station bij Hooghalen gereed staat moet te voet afgelegd worden. Een dag later arriveert de trein in Auschwitz. Wat hier met Günther gebeurd is, is niet bekend. In de burgerlijke stand is 30 september 1942 als datum van overlijden opgenomen. De laatste dag van de maand is meestal een administratieve datum. Betrokkene is vrijwel zeker eerder die maand omgekomen of vermoord. De naam van Günther Frank is opgenomen op de site van het 'Memorial and Museum Auschwitz-Birkenau'. Hier is niet meer informatie over hem te vinden dan zijn geboortedatum.

Waar en wanneer Günther is opgepakt is niet bekend. Mogelijk was hij in de Haarlemmermeer ondergedoken. In Vijfhuizen staat zijn naam op het oorlogsmonument.



kaart Joodse Raad



BRONNEN

Joods Monument, kamp Westerbork, Arolson Archives, spureninvest.de, stadsarchief Amsterdam

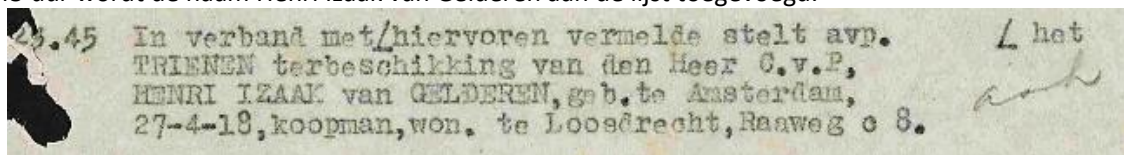
Hartog Isaïc van Gelder is op 27 april 1916 in Amsterdam geboren als zoon van de koopman in leder Meijer van Gelder en Geertruida Workum. Op 20 november 1940 verhuist Hartog uit de Lekstraat in Amsterdam naar de Gildenlaan in Velsen. In Amsterdam stond Hartog ingeschreven als kantoorbediende. Als hij in 1935 voor de dienstplicht wordt gekeurd staat op het keuringsformulier dat Hartog in het bezit is van het diploma 3 jaar HBS (Hogere Burgerschool). Hij wordt goedgekeurd en moet enige tijd voldoen aan de dienstplicht. Op het formulier staat de aantekening: *Isr. (Israëliisch) en kan rituele voeding krijgen*.

Van 20 november 1940 tot 1 april 1942 werkt Hartog Isaïc als groenteteler bij de Kibboets Beverwijk. Na zijn vertrek uit Beverwijk is Hartog Isaïc als groenteteler ingeschreven bij de Jeugdaliyah in Loosdrecht.

Als het voor de Joodse bewoners bedreigend wordt, duikt Hartog onder. In de theehouderij 't Witte Paard, op de hei tussen Loosdrecht en Hilversum is hij opgepakt. In het Algemeen Politieblad van 3 september 1942 staat dat de burgemeester van Loosdrecht opsporing, aanhouding en voorgeleiding van Hartog Isaïc van Gelder verzoekt, die in strijd met de voorschriften zonder toestemming van woonplaats was veranderd (met deze omschrijving werden Joden aangeduid die waren ondergedoken). Uit het dag- en nachtrapport van de Ordepolitie Hilversum van woensdag 28 oktober, 23 uur staat dat de Sipo (Sicherheitspolizei) Den Haag met assistentie van de politie Hilversum in 't Witte Paard aan de Boschdriфт dertien personen arresteerde, waaronder acht Joden. Later worden aan de lijst nog drie leden van de familie Gramberg toegevoegd wegens het feit dat ze Joden verborgen hielden.

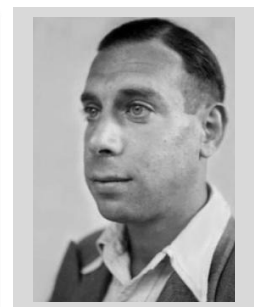
In het rapport staat de aantekening '*de genoemde Joden gaan morgenochtend te 6.25 uur naar Westerbork*'.

Om 23.45 uur wordt de naam Henri Izaak van Gelderen aan de lijst toegevoegd.



Het is aannemelijk dat het om Hartog Isaïc van Gelder gaat (geboortejaar en achternaam kloppen niet).

In de vroege ochtend van 29 oktober 1942 brengt de Sicherheitspolizei den Haag negen gearresteerden, waaronder *H.I. van Gelderen* naar Westerbork. Op 30 oktober moet Hartog klaar staan voor transport. De trein die klaar staat neemt 659 mannen, vrouwen en kinderen mee naar Auschwitz. Kort voor aankomst stopt de trein in Cozle (Cosel). Naar schatting zijn hier 200 gezonde mannen met geweld uit de trein gehaald en met vrachtwagens weggevoerd naar werkkampen in de omgeving. Tijd om afscheid te nemen van vrienden en geliefden is er niet. Het kan niet anders, ook Hartog Isaïc van Gelder moet de trein verlaten. Als datum en plaats van overlijden is 31 maart 1944 Midden-Europa in het overlijdensregister opgenomen. De laatste dag van de maand is in de regel een fictieve datum. Hartog is vrijwel zeker eerder in de maand maart omgekomen of omgebracht.



BRONNEN

Joods Monument, kamp Westerbork, Arolson Archives, archief Gooi en Vechtstreek, Oorlogsslachtoffersijmond.nl

PAVILJOEN LOOSDRECHTSCH E RADE

GRIER, Manfred

17-01-1927

Amsterdam

31-03-1944

Auschwitz

Manfred Grier is op 17 januari 1927 in Amsterdam geboren als zoon van de in Polen geboren Osias Oskar Grier en Regina Goldhaber. Manfred had een broer, Martin en een zus, Charlotte.

De ouders van Manfred zijn in 1925 in Amsterdam ingeschreven. Het gezin Grier woont in 1934 korte tijd in Zandvoort. In november 1934 verhuist het naar het adres Sarphatistraat 98 in Amsterdam en eind juni 1938 naar het pension "Tel Aviv" aan de Nieuwe Prinsengracht.

In februari 1938 biedt de familie Grier in het dagblad De Telegraaf een mooie zit- slaapkamer aan.

Mooie Zit-Slaapkam., GRIER,
Nieuwe Prinsengracht 18 bov.

Eind april 1942 vertrekt Manfred naar de Jeugdaliyah het Paviljoen in Loosdrecht. Op 10 augustus 1942 is hij opnieuw op het adres Nieuwe Prinsengracht 18 in Amsterdam ingeschreven.

Op zijn kaart van de Joodse Raad staat dat Manfred als medewerker tuinbouw cursus voor de Raad werkt en de datum 31 mei 1943 met de aantekening *Albersheimverklaring* (een verklaring waarmee een Joods persoon kon aantonen dat hij of zij fysiek geschikt is om als pionier, landbouwer of arbeider in Palestina te werken).

Manfred is op 21 mei 1943 In kamp Vught ingeschreven met het adres Nieuwe Prinsengracht 18 Amsterdam.

Na een kort verblijf in Vught gaat Manfred op 2 juli 1943 naar kamp Westerbork waar hij tot 16 november 1943 verblijft. Uit zijn kaart van de Joodse Raad blijkt dat Manfred als nachtwaker in Oude Schans tewerkgesteld is. De trein die dinsdag 16 november uit Westerbork vertrekt neemt 995 mannen, vrouwen en kinderen mee. De bestemming is Auschwitz. Kort voor het kamp bereikt wordt stopt de trein bij het goederenstation van Kožle (Cosel). Hier worden met geweld zo'n honderd gezonde mannen uit de trein gehaald en op vrachtwagens weggevoerd. Tijd om afscheid te nemen van geliefden en bekenden is er nauwelijks of niet. De mannen worden weggevoerd naar werkkampen. Of Manfred Grier bij deze groep hoorde is niet zeker. In de burgerlijke stand is 31 maart 1944 - Auschwitz opgenomen als datum en plaats van overlijden. De laatste dag van een maand is duidt er in de regel op dat betrokkene eerder die maand is omgekomen.

GRIER, Manfred
vroeg. Loosdrecht 88 wvd.
Nw. Prinsengracht 18'' Amsterdam Grier-Goldhaber,
Regina 28.11.04
27.1.1927 Amsterdam R. Maria 2.2.31
Ned. 2 Charlotte 12.2.33
13/1/43: J.A. medewerker Tuinbouwcursus.
31 MEI 1943 Albersheimverklaring. W.O. Wkt 7/3.43 361
ii/5/43 overgepl. naar Kamp Afd. O. Schans, als nachtwaker
Alg. Opmerkingen:

Bij de woning aan de Nieuwe Prinsengracht 18 zijn Struikelstenen geplaatst voor het gezin Grier-Goldhaber. Ook voor de ouders van Regina Grier-Goldhaber die op dit adres woonden zijn hier stenen gelegd.



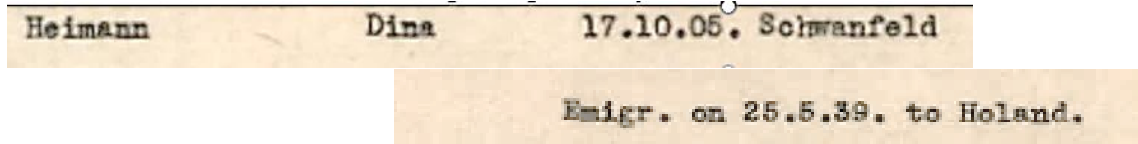
BRONNEN

Joods Monument, kamp Westerbork, Delpher, Arolson Archives, stadsarchief Amsterdam

PAVILJOEN LOOSDRECHTSCHER RADE

HEIMANN, Tina (Dina)	17-10-1905	Schwanfeld	26-03-1943 Sobibor
----------------------	------------	------------	--------------------

Tina (Dina) Heimann is op 17 oktober 1905 in Schwanfeld (Beieren) geboren als dochter van de veehandelaar Arnold Heimann en Ida Berney. Voor zover bekend had Tina een zus, Toni, die in maart 1904 is geboren. Tina is eind mei 1939 met haar moeder en zus uit Schwanfeld naar Nederland gevlucht. De naam Dina Heimann is opgenomen in de dossiers van het Gestapo-district München met lijsten van Joodse personen die tussen 1933 en 1942 geëmigreerd zijn.



Op 28 maart 1940 is Tina in het Jeugdalijah tehuis in Mijnsheerenland ingeschreven waar ze verantwoordelijk was voor het huishouden. Daarnaast gaf ze handwerkles en leerde de pupillen koeien melken, wat ze als dochter van een veehandelaar thuis ook gedaan had. Als het tehuis op 16 oktober 1940 op last van de bezetter wordt opgeheven gaat Tina naar de Jeugdalijah in Loosdrecht. In *De jeugdalijah van het Paviljoen Loosdrechtsche Rade 1939-1945* staat dat ze daar hielp in de huishouding van het zwaar overbevolkte paviljoen; sommigen sliepen in het hotel van de familie Deen. Tina was ondergebracht bij de familie Waterman. Ze stond bekend als een lieve, vriendelijke vrouw die uitblonk in handwerken.

In het *Algemeen Politieblad* van 3 september 1942 verzoekt de burgemeester van Loosdrecht opsporing, aanhouding en voorgeleiding van Tina Heimann, die in strijd met de voorschriften zonder toestemming van woonplaats was veranderd (een omschrijving waarmee Joden aangeduid werden die waren ondergedoken). Door verraad is Tina in maart 1943 opgepakt. Op 19 maart 1943 is ze als S-geval (Strafgeval) in kamp Westerbork geregistreerd met het beroep dienstmeisje en ondergebracht in barak 66, een van de drie strafbarakken.

Op 23 maart 1943 moet Tina klaarstaan voor transport. Ze staat in de lijst geregistreerd als Häftlinge, gevangene. De trein die deze dag uit het kamp vertrekt neemt 1.250 mannen, vrouwen en kinderen mee voor een reis die dagen en nachten duurt. De bestemming is Sobibor, een op het eerste oog vriendelijk kamp. De vermoeide reizigers moeten zich in twee rijen opstellen; één voor mannen en één voor vrouwen en kinderen. Na de lange, vermoeiende reis wordt een verfrissende douche beloofd. De kleding en voor zover die er nog zijn sieraden moet men netjes op een stapeltje leggen. "Goed onthouden waar", is de opdracht. Dan volgt de tocht naar de douche waar geen water, maar een dodelijk gas uit de sproeiers komt.

De naam van Tina Heimann is opgenomen in het Gedenkbuch Opfer der Verfolgung der Juden unter der nationalsozialistischen Gewaltherrschaft in Deutschland 1933 - 1945

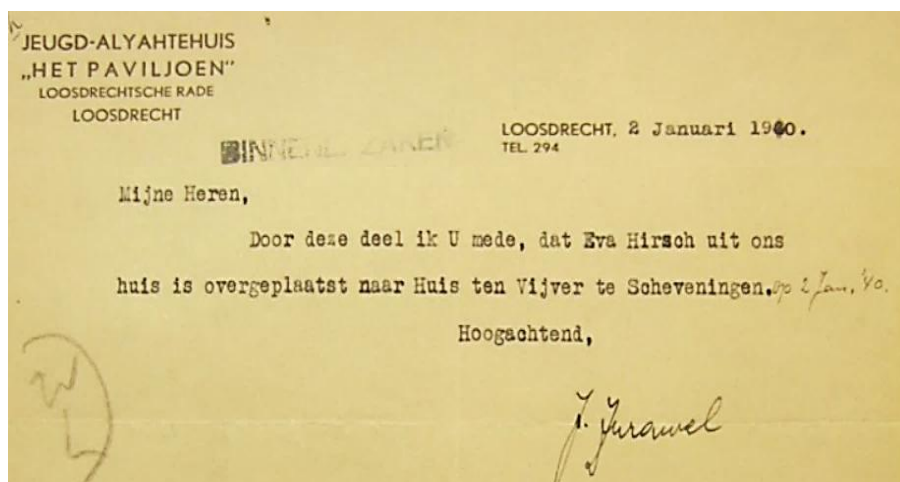


BRONNEN

De jeugdalijah van het Paviljoen Loosdrechtsche Rade 1939-1945, Joods Monument, kamp Westerbork, Arolson Archives, spureninvest.de

Eva Hirsch is op 29 juni 1925 in Mülheim geboren als dochter van de koopman en later verzekeringsagent Julius Hirsch (1875) en Henriette Marhuse (1882). Het gezin woont in Mülheim am Ruhr (bij Duisburg) op het adres Kohlenkamp 8. Kort na de Kristallnacht (9 op 10 november 1938) besluiten de ouders hun dochters Eva (1925) en Helene-Wilhelmine (1921) naar het veilige Nederland te sturen.

Bij de Stichting Duitse Oorlogskinderen in Nederland is bekend dat Eva Hirsch op 7 december 1938 bij Quarantaine Amsterdam aan de Zeeburgerdijk is ingeschreven. Een maand later vertrekt ze naar het Noorderhuis in Ruinen, op 20 april 1939 naar het Bondshuis in Soesterberg en medio juni 1939 naar de Quarantaine Beneden Heijplaat in Rotterdam. Van begin november tot 21 november 1939 als ze naar 'het Paviljoen' in Loosdrecht gaat verblijft Eva in het Achterklooster aan de Hoogstraat in Rotterdam. Ook in Loosdrecht blijft de dan 14-jarige Eva Hirsch slechts korte tijd. Omstreeks 2 januari 1940 wordt ze overgeplaatst naar het vluchtelingentehuis 'Ten Vijver' in Scheveningen.



brief aan het ministerie van Binnenlandse Zaken, afdeling Armenwezen
(vluchtelingenzaken)

Na een kort verblijf in Scheveningen moet Eva opnieuw vertrekken, nu naar het Nederlands Israëlitisch Meisjesweeshuis in de Rapenburgerstraat 171 in Amsterdam. Het laatst bekende adres waar Eva ondergebracht is, is Biesboschstraat 17 in Amsterdam bij het gezin van Julius Marcus dat in 1937 uit Duitsland is gevlucht. Begin juli 1942 worden in Amsterdam de eerste oproepen aan Joden gedaan om zich te melden voor deportatie. Vooral Joodse vluchtelingen uit Duitsland onder de veertig jaar behoren tot deze groep. Ook Eva en haar zus Helene krijgen opdracht zich te melden. In de nacht van 14 juli op 15 juli vertrekken ze rond twee uur van het Centraal Station naar het tijdelijke station Hooghalen waar de trein kort voor zes uur in de ochtend stopt. Van daar moet men zo'n vijf kilometer naar kamp Westerbork lopen voor registratie. Na de registratie moeten de zussen te voet terug naar Hooghalen waar de trein klaar staat om hen naar Auschwitz te brengen. In de nacht van 17 op 18 juli bereikt het transport met ca. 2.000 mannen, vrouwen en kinderen de bestemming. Als sterfdatum is voor Eva Hirsch 30 september 1942 in de burgerlijke stand opgenomen. De laatste dag van de maand geeft meestal aan dat betrokkene eerder die maand is omgekomen of vermoord.

Eva is dus niet direct na aankomst in Auschwitz vermoord.

Op de site kultur.muelheim-ruhr.de staat dat de zussen Helene en Eva Hirsch 'volgens betrouwbare bronnen vóór hun dood nog in een bordeel buiten het kamp werkten voor officieren en bewakers'.



BRONNEN

Joods Monument, kamp Westerbork, Arolson Archives, spureninvest.de, kultur.muelheim-ruhr.de

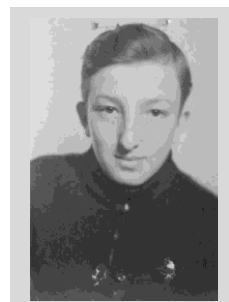
Hans (Heinz) Rolf Horwitz is op 29 december 1923 in Berlijn geboren als zoon van Max Horwitz en Fanny Sittenfeld. Hans is met een kindertransport naar Nederland gekomen waar hij op 14 januari 1939 bij het Noorderhuis aan de Toldijk in Ruinen is ingeschreven. In april 1939 wordt Hans overgeplaatst naar het Koloniehuis Sonsbeek in Arnhem. Kort daarna moet hij weer op reis, nu naar Mijnsheerenland waar jongeren een *hachsjar* (opleiding en voorbereiding) krijgen voor het agrarisch kibboetsleven in Palestina.

Eind 1939 is Hans Rolf Horwitz ingeschreven bij 'het Paviljoen' in Loosdrecht. Hij heeft hier de bijnaam 'Honkie'. Op de site van Dokin (Duitse oorlogskinderen in Nederland) staat dat Hans op 2 september 1941 uit Loosdrecht naar Elden vertrokken is. In Elden is in juni 1941 een kibboets opgericht toen emigratie naar Palestina niet meer mogelijk was. De kibboets was bestemd voor pioniers met een afgeronde hachsjar-opleiding die in het bezit waren van een Palestincertificaat. Op 3 oktober 1942 komt er een eind aan het bestaan van de kibboets. De ruim veertig bewoners worden door de SS en politie weggevoerd en naar Kamp Westerbork gebracht.

Op de kaart van Hans Rolf van de Joodse Raad staat 3-5.10.42 Wbk. In kamp Westerbork is hij ondergebracht in barak 38, later in barak 64. Deze barak is begin 1943 in gebruik genomen en werd lange tijd beschouwd als een 'goede barak' waar Joden met een 'goede reputatie' terecht kwamen. Hieronder waren 'hachsjarah jongeren' die in de barak chanoeka (feest van het licht) vierden. Op de kaart van de Joodse Raad van Hans staat onderstaande aantekening:

10.7.43 > Palestina verklaring
13.7.43 < Palestina verklaring aan den heer Hermann
Lipman (11.7.43).

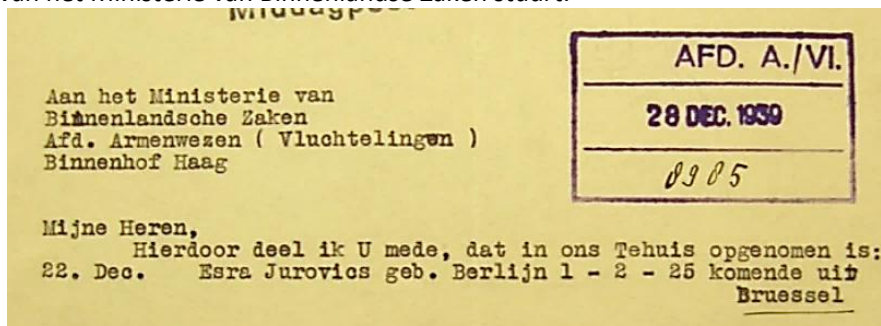
Blijkbaar heeft Hans een verzoek ingediend om in aanmerking te komen uitgewisseld te worden met in Palestina wonende Duitsers. Mogelijk gaat hij om die reden op 1 februari 1944 op transport naar Bergen-Belsen. De groep bestaat uit 908 personen die een dag later in het kamp aankomt. Bergen-Belsen is in de zomer van 1943 in gebruik genomen als uitwisselingskamp. In Westerbork doen geruchten de ronde over een betere behandeling en privileges in het kamp. In Bergen-Belsen is Hans in het crematorium tewerkgesteld. Omdat de Duitsers dit soort werk geheim wilden houden is hij na verloop van tijd naar Neuengamme op transport gesteld. Hier is Hans (Heinz) Rolf Horwitz op 27 november 1944 opgehangen.



BRONNEN

Dokin (Duitse oorlogskinderen in Nederland), Joods Monument, kamp Westerbork, Arolson Archives

Esra Jurovics is op 1 februari 1925 in Berlijn geboren. Op *spureninvest.de* worden zijn ouders genoemd: Samuel (Schmuel) Meir (Majer) Jurovics en Edit Dvora Wachsner. Voor zover bekend had Esra twee broers en twee zussen. De vader van Esra is boekhandelaar en bijbelonderzoeker in Berlijn waar het gezin in de Königstrasse 6a woont. In 1937 vertrekt het gezin Jurovics naar familie in Brussel. Medio november 1938 zijn de ouders van Esra op het adres Nieuwe Prinsengracht 12 in Amsterdam ingeschreven, Samuel als boekhandelaar. Op 1 maart 1940 is het echtpaar uitgeschreven met de aantekening (naar) New York. Op de gezinskaart staan de kinderen niet vermeld. Esra is op 22 december 1939 uit Brussel ingeschreven bij 'het Paviljoen' in Loosdrecht blijkt uit onderstaand bericht dat de administratie aan de afdeling Armenwezen (Vluchtelingen) van het Ministerie van Binnenlandse Zaken stuurt.



In *De jeugdalijah van het Paviljoen Loosdrechtsche Rade 1939-1945* staat dat Esra bij verschillende boeren in Loosdrecht werkte. Het was een vrome jongen, kwam steeds met zijn maaltijd in een grijs keteltje en at apart. Ter gelegenheid van het éénjarig bestaan van het paviljoen deed hij mee met de operette. Esra ging bij Lodi Cohen (de administrateur) op "kantoor" werken.

M. Kellner, Elden. Lilly Kellner, Lilly Kettner, E. Jurovics, D. Rosenbaum, W. Dreyfus, M. Lande, M. Paul, allen te Loosdrecht. Afgewezen 6 kandidaten.

De naam van Esra staat in Het Joodsche Weekblad van 14 november 1941 als één van de jongeren uit Loosdrecht die geslaagd zijn voor het examen Hebreeuws in Amsterdam.

Op *westerborkportretten.nl* staat:

Hij werkte bij de familie Doets aan de Nootweg 79 in Loosdrecht waar hij Israël genoemd werd. Omdat Esra maar één nier had, hoefde hij geen zwaar werk te doen. Ook werkte hij op de boerderij van de familie Doets aan de Nieuwloosdrechtschedijk en bij Velthuizen aan de Noodweg. Esra kwam uit een orthodox gezin, al was hij zelf niet meer religieus. Je kon van hem op aan en hij was altijd bereid te helpen. Nadat in 1942 de eerste pioniers een oproep hadden gekregen, werd voor alle pioniers uit Loosdrecht een onderduikplek gevonden door de Westerweelgroep. Esra was bij een boer in Nijehorne, Friesland, ondergedoken. Zijn onderduikgevers waren zeer aan hem gehecht en hielden van hem als van een zoon. Ze vonden het erg naar toen hij hen verliet om naar het buitenland te vluchten. De Westerweelgroep poogde een tiental Palestina-pioniers, waarvan acht uit Loosdrecht, over de grens te laten vluchten. Men had contact gekregen met een smokkelaarsorganisatie die een groep joden naar Zwitserland zou laten ontvluchten. Zo vertrok Esra in oktober 1942. Na het passeren van de Belgische grens werd de groep rechtstreeks naar de Gestapo in Brussel gereden. Uit de gevangenis wist één van hen een briefje te smokkelen als waarschuwing. Daarna is niets meer van hen vernomen.

Esra gaat op 31 oktober 1942 uit Mechelen op transport naar Auschwitz waar de trein op 3 november 1942 aankomt.

Esra Jurovics is op 9 december 1942 in Auschwitz vermoord.



BRONNEN

Dokin (Duitse oorlogskinderen in Nederland), Joods Monument, Westerbork Portretten, Arolson Archives

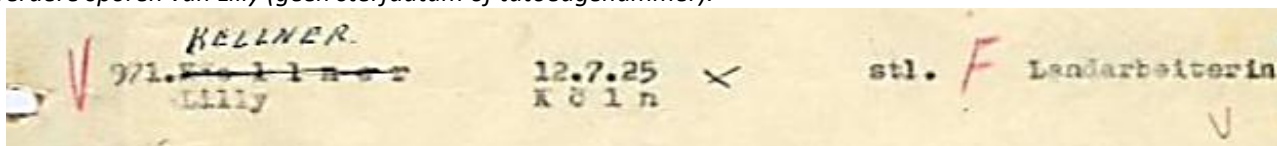
Lilli Kellner is op 12 juli 1925 in Keulen geboren als dochter van Leo Kellner (1897, Krakow) en Milli Schönberg (1898, Krakow). Op 22 november 1938 is Lilli ingeschreven bij het Israëlietisch Gezinstehuis in Ter Heijde (Monster) waar in de jaren voorafgaand aan en in het begin van de bezetting Joodse (Duitse) vluchtelingen-kinderen werden opgevangen. De ouders van Lilli zijn in 1939 uit Keulen naar Antwerpen vertrokken in de verwachting daar veilig te zijn.

Begin april 1939 is Lilli uit Monster overgeplaatst naar Huize Kraaybeek aan de Hoofdstraat in Driebergen en begin januari 1940 naar de jeugdalijah "het Paviljoen" in Loosdrecht.

In *De jeugdalijah van het Paviljoen Loosdrechtsche Rade 1939-1945* staat dat Lilli in Loosdrecht bekend stond als een vrolijke meid: heel knap, blozend, altijd tevreden, altijd bereid te doen wat er gedaan moest worden.

Lilli werkte in het Paviljoen een tijdje in de wasserij, later bij een boer: "Lilli was heel sterk en kon spitten als de sterkste jongens".

Lilli kon onderduiken. Vanuit haar onderduikadres heeft ze, samen met zeven andere Palestina-Pioniers (Siegbert Leo Adler, Bernhard Aschheim, Robert Jozef Dürheim, Juda Pinkhof, Fabian Schön, Josef Waldmann en Esra Jurovics) met hulp van de Westerweelgroep geprobeerd naar Zwitserland te vluchten. De groep is aan de Belgische grens verraden, naar de Gestapo in Brussel gebracht en daar gevangengezet. Op 29 oktober 1942 zijn ze naar Mechelen gestuurd. Twee dagen later gaat de groep met transport XVII uit Mechelen naar Auschwitz. Wat daar met Lilli gebeurd is, is niet bekend. Het documentatiecentrum Kazerne Dossin laat weten: *We vonden geen verdere sporen van Lilly (geen sterfdatum of tatoeagenummer).*



bron: archief Kazerne Dossin

M. Kellner, Elden. Lilly Kellner, Lilly Kettner, E. Jurovics, D. Rosenbaum, W. Dreyfus, M. Lande, M. Paul, allen te Loosdrecht. Afgewezen 6 candidaten.

Op spureninvest.de staat dat Mirjam Pinkhof-Waterman zich Lilli herinnert als een opgewekt meisje. Knap, snel blozend, altijd tevreden en altijd bereid om te doen wat er op dat moment moest gebeuren. Een tijdlang werkte ze in de wasserij van het Paviljoen... Later ging ze naar de boerderij van Veraar, waar ze samen met Rosel en Ruth werkte. Ze was erg sterk en kon net zo goed graven als de sterkste jongens.

Lilli had de Poolse nationaliteit.



BRONNEN

Dokin (Duitse oorlogskinderen in Nederland), Joods Monument, documentatiecentrum Kazerne Dossin, Yad Vashem, Delpher, spureninvest.de

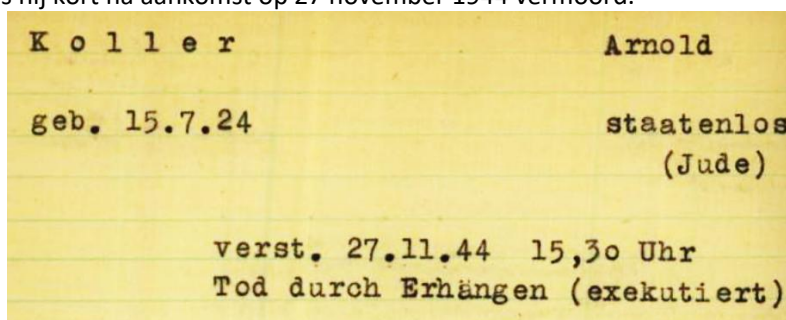
Arnold David Koller is op 15 juli 1924 in Berlijn geboren als zoon van Ephraim Koller en Regina Blattberg. In Berlijn woont het gezin op het adres Große Hamburgerstraße 18–19.

Eind 1938 vlucht de dan veertienjarige Arnold naar Nederland waar hij een opleiding wil volgen om zich in Palestina te kunnen vestigen. Bij Dokin (Duitse Oorlogskinderen in Nederland) is bekend dat Arnold op 31 december 1938 in het Bondshuis N.P.B. in Soesterberg is ingeschreven. Het huis was eigendom van de Nederlandse Protestantse Bond waar kinderen die uit Duitsland gevlucht waren opgevangen werden. In juli 1939 wordt Arnold David overgeplaatst naar Quarantaine Beneden Heijplaat in Rotterdam en begin november 1939 naar het Achterklooster aan de Hoogstraat in Rotterdam. Als hij daar eind maart 1940 moet vertrekken vindt Arnold onderdak in het Boys Home Westersingel in Rotterdam.

Op zijn persoonskaart van de gemeente Westerbork staat dat Arnold David Koller van 3 september 1940 tot 16 oktober 1940 in Loosdrecht verbleef en van september 1941 tot eind december 1942 in Elst (Drielsedijk 1) ingeschreven staat.

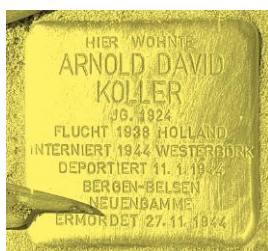
De informatie die bij Dokin en de gemeente Westerbork over de woonplaatsen van Arnold te vinden is komt in veel gevallen niet overeen. De cartotheek van kamp Westerbork geeft als laatste woonplaats Elden.

Begin oktober 1942 is Arnold David Koller in kamp Westerbork geregistreerd. Dinsdag 11 januari 1944 moet hij klaarstaan voor transport. De trein die deze dag vertrekt neemt 1.037 mannen, vrouwen en kinderen mee naar Bergen-Belsen. Het ligt voor de hand dat Arnold hoopt om vanuit Bergen-Belsen uitgewisseld te worden met Duitsers die in Palestina woonden. Het loopt anders. Op 23 november 1944 gaat Arnold op transport naar Neuengamme. Hier is hij kort na aankomst op 27 november 1944 vermoord.



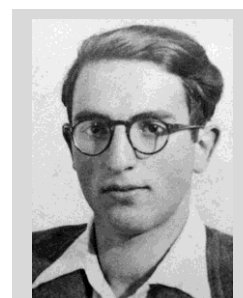
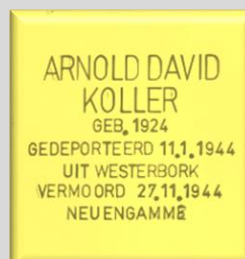
bron: Arolson Archives

De ouders, broers en zussen van Arnold zijn in 1939 naar Polen gedeporteerd. Ze konden ontsnappen en zijn in 1946 via de Sovjet-Unie in Palestina aangekomen.



In Berlijn ligt in de Große HamburgerStrasse 18 een Stolperstein voor Arnold David Koller.

In *De jeugdalijah van het Paviljoen Loosdrechtsche Rade 1939-1945* is een deel opgenomen van een dagboek dat Arnold Koller met Hans Horwitz in Bergen-Belsen schreef.



BRONNEN

Dokin (Duitse oorlogskinderen in Nederland), Joods Monument, Arolson Archives, stolpersteine-berlin.de

Juda Pinkhof is op 11 juli 1921 in Amsterdam geboren als zoon van Sallie Pinkhof en Sophie de Beer. Kort voor zijn vierde verjaardag overlijdt zijn moeder. Begin november 1926 trouwt Sallie Pinkhof met Rosalie de Paauw. Na het verlaten van de lagere school is Juda in september 1933 ingeschreven aan de vijfjarige HBS (Hogere Burgerschool) aan de Jozef Israëlskade in Amsterdam.

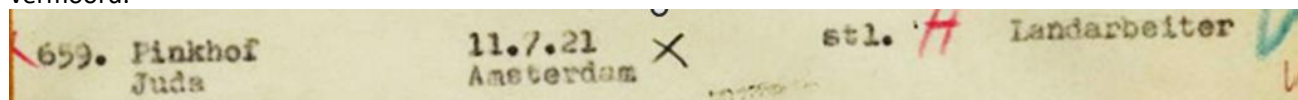
In het Nieuw Israëlietisch Weekblad van 15 juni 1934 staat onderstaande advertentie waarin de Bar Mitswa van Juda wordt aangekondigd en de middagen waarop men hem in huize Pinkhof in de Biesboschstraat kan feliciteren.



Wanneer een Joodse jongen de leeftijd van dertien jaar bereikt, wordt hij Bar Mitswa 'zoon van het gebod'. Hij is vanaf dat moment religieus volwassen en volgens de Joodse wet zelf verantwoordelijk voor zijn daden en het naleven van de religieuze geboden.

Na het behalen van het diploma aan de HBS vertrekt Juda Pinkhof naar Wageningen voor een studie aan de Landbouwhogeschool. In Wageningen woont hij op kamers bij de doopsgezinde predikant M. van de Vegte aan het Bowlespark. Eind september 1940 vertrekt Juda naar Beverwijk waar hij in de Kibboets als groenteteler werkt. Later vertrekt hij naar de Jeugdaliyah in Loosdrecht. Hier staat Juda bekend als zachtmoedig en intelligent. In Loosdrecht was de oudere broer van Juda, Menachem Pinkhof jeugdleider en nauw betrokken bij de Westerweelgroep.

Bij een poging om via België en Frankrijk naar Zwitserland te vluchten met hulp van de Westerweelgroep is Juda Pinkhof op 8 september 1942 aan de grens met België opgepakt. De leider van de groep, Joop Westerweel, schakelde smokkelaars in die voor een aanzienlijk bedrag bereid waren vluchtelingen via België en Frankrijk naar Zwitserland te brengen. Bij de vrouw van Joop Westerweel bestonden twijfels over de betrouwbaarheid van de smokkelaars. Haar gevoel bleek juist. De vluchtelingen zijn verraden, aan de grens met België opgepakt en via Brussel op 25 oktober 1942 naar het 'Sammellager Kazerne Dossin' in Mechelen overgebracht. De groep gaat op 31 oktober uit Mechelen met transport XVII naar Auschwitz. Hier is Juda na aankomst op 3 november 1942 vermoord.



bron: archief Kazerne Dossin

De naam van Juda Pinkhof staat op de gedenksteen in de aula van de Wageningen Universiteit en op de naamwand van het Monument voor de Gevallen aan de Costerweg in Wageningen.

Sallie Pinkhof, de vader van Juda was diamantair, journalist en redacteur van het *Nieuw Israëlietisch Weekblad* en secretaris van Abraham Asscher (voorzitter van de Joodsche Raad). Bovendien was hij een zeer verdienstelijk dichter. Gedichten, door hem in Bergen-Belsen geschreven bundel *Bergen-Belsen*, zijn in 1946 uitgegeven bij de Bezige Bij te Amsterdam. Sallie Pinkhof is op 31 januari 1945 in Extern kommando Oranienburg omgekomen.



BRONNEN

wageningen1940-1945.nl, Joods Monument, Arolson Archives, Delpher, stadsarchief Amsterdam, spureninvest.de

Kurt Pollack is op 16 maart 1924 in Bochum geboren als zoon van de bankmedewerker Erich Pollack en Gretchen Alexander. Het gezin woont in Bochum aan de Robertstrasse nummer 26. Op 3 december 1928 krijgen Erich en Gretchen nog een zoon, Paul.

Nadat Kurt begin januari 1939 met een kindertransport in Nederland aankomt wordt hij in het Dommelhuis in Eindhoven ingeschreven, een 'gezellenhuis' van Philips dat in 1939 onderdak bood aan Joodse jongens die gevlucht waren uit Duitsland en Oostenrijk.

Het kindercomité Hulp aan Buitenlandse Kinderen schrijft op 5 juni 1939 aan het Ministerie van Binnenlandse Zaken, afdeling Vluchtelingenbureau over Kurt Pollack:

Wij hebben de eer U te verzoeken bovengenoemden jongen, die zich thans in het "Dommelhuis" te Eindhoven bevindt, te willen overplaatsen naar het "Vluchtelingenkamp Weeshuis" te Gouda. De jongen lijdt eenigszins aan zwaarmoedigheid en het zal van zeer gunstigen invloed blijken te zijn, indien hij in de omgeving van de Haag werd ondergebracht, waar zijn tante woont, die hem vaak zou kunnen bezoeken. Het zou zelfs nog beter zijn, indien hij in een tehuis in Den Haag zou kunnen komen.

Kurt is voor zover bekend niet in Gouda geweest. Op 2 januari 1940 is hij uit Eindhoven overgeplaatst naar 'het Paviljoen' in Loosdrecht. Over zijn verblijf in Loosdrecht staat op westerborkportretten.nl:

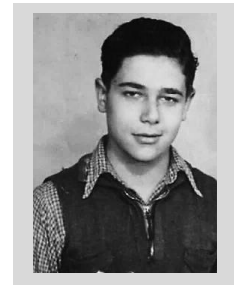
Kurt ging leren voor meubelmaker. Hij had het naar zijn zin in dit tehuis. Hij was zeer muzikaal, speelde mooi fluit en ook nog andere instrumenten. Hij bracht gezelligheid in huis en rookte veel pijp. Kurt trof in het Paviljoen zijn neef Ernst Röttgen, ook een lid van de 'Alijah-jeugd'. Met hem ging hij eens mee naar de familie van Ernst in Uitgeest. Kurt kreeg zijn Palestina-certificaat. Waarschijnlijk is hij daarna overgeplaatst naar Huize Voorburg in Elden, nabij Arnhem. Dat was op 8 juni 1941. Kurt was een van de groep Joodse jongeren tussen de 16 en 19 jaar die zich voorbereidde op emigratie naar Palestina, de 'Palestina-pioniers'.

Op 3 oktober 1942 wordt Huize Voorburg in Elden omsingeld door de SS en de politie. Binnen een uur moet men het huis verlaten. De 38 bewoners gaan te voet naar het station van Arnhem en met de trein naar kamp Westerbork gestuurd. Kurt komt op 4 oktober 1942 aan in het kamp waar hij in barak 64 geplaatst wordt. Hij mag buiten het kamp op een nabijgelegen boerderij werken. Ruim een jaar verblijft Kurt in Westerbork. Op 18 januari 1944 gaat hij op transport naar Theresienstadt waar Kurt onder de regeling voor 'Kinder, deren Eltern sich in Theresienstadt befinden' valt. Inderdaad bevonden Kurts ouders Erich en Gretchen Pollack-Alexander zich daar, ze waren op 29 juli 1942 vanuit Dortmund met hun zoon Paul op de trein naar Theresienstadt gezet. Paul is op 16 februari 1943 omgekomen, 14 jaar oud.

Bij Arolson Archives is een document te vinden waaruit blijkt dat Kurt Pollack op 15 mei 1944 uit Theresienstadt op transport naar Auschwitz gaat. Wanneer en waar hij is omgekomen of omgebracht, is niet zeker. Als dag en plaats staat 28 februari 1945 Midden-Europa in de registers. De laatste dag van een maand is in de regel een datum die erop wijst dat betrokkene eerder die maand is omgekomen.

De naam van Kurt staat op het monument bij de plek waar Huize Voorburg gevestigd was.

In de Robertstrasse in Bochum zijn Stolpersteine voor de familie Pollack geplaatst. Op de steen voor Kurt staat *Ermordet 1944*.



BRONNEN

Joods Monument, westerborkportretten.nl, Dokin, Arolson Archives, stolpersteine.wdr.de

David (Dudi) Rosenbaum is op 15 februari 1925 in Keulen geboren als zoon van Wolf (Ze'ev) Rosenbaum en Bertha Alster. Kort na de Kristallnacht van 9 op 10 november 1938, waar tijdens een golf van terreur tegen Joden in Duitsland en Oostenrijk synagogen in brand gestoken werden en duizenden Joodse winkels en huizen vernield, is David met zijn broers Josef (1926) en Simon (1928) met een kindertransport naar Nederland gekomen.

Op 13 december 1938 is David Rosenbaum ingeschreven bij 'Quarantaine' aan de Zeeburgerdijk in Amsterdam. Kort daarna wordt hij met zijn broer Josef overgeplaatst naar het Koloniehuis Sonsbeek in Arnhem. Een jaar later moet hij hier vertrekken om naar Huize Kraaybeek in Driebergen te gaan en na een kort verblijf naar Amsterdam waar hij is ingeschreven aan de Oostelijke Handelskade 12. Hier zijn tot juli 1940 Joodse vluchtelingen uit nazi-Duitsland opgevangen. David blijft er slechts enkele weken. Begin juni 1940 wordt hij ondergebracht boven de (Joodse) Matzefabriek De Haan aan de Valkenburgerstraat 186/188 in Amsterdam.

Eind augustus 1940 vertrekt David naar 'het Paviljoen' in Loosdrecht. David - ook wel Dudi genoemd - werd omschreven als "een knappe jongen, rossig". Hij was erg gevoelig, een dromer en toch vrolijk, een trouwe vriend, leergierig en altijd verdiept in boeken. Zijn speciale interesse ging uit naar de politiek.

Wanneer en hoe David Rosenbaum uit Loosdrecht is vertrokken is niet bekend, wel dat hij op 6 oktober 1942 op het adres Helsteeg 19 (de huidige Helstraat) in Arnhem is opgepakt. Hij was daar ondergedoken bij de keramist Jan Stolk. In het dag- en nachtrapport van die dag van de politie Arnhem wordt hier melding van gedaan:

11.45 Brengt de rech. A.A. Reinders vanaf perceel Helsteeg 19 aan dit bur. David Rosenbaum, geb. te Keulen, 15.2.1925, meubelmaker, laatstelijk wonende te Loosdrecht. D. Rosenbaum, die Jood is, stond gesignaleerd in het Politieblad van 3 September 1942 als gevluchte Jood.

Ook de onderduikgever, Jan Stolk is die dag gearresteerd.

David Rosenbaum is op 31 oktober 1942 in kamp Westerbork ingeschreven. In het kamp sluit hij zich aan bij een groep jongeren die uit 'Huize Voorburg', een agrarisch opleidingscentrum uit Elden (in de buurt van Arnhem) kwamen. De vader van één van hen, Manfred Samson, had invloed bij de kampleiding en wist voor elkaar te krijgen dat de Eldenaren een hachsara-groep mochten vormen, die buiten het kamp aan landbouwprojecten kon werken. (De hachsara was gericht op het leven in een landbouwkolonie in Palestina).

Omstreeks september 1943 doet David met Martin Uffenheimer een ontsnappingspoging. Doordat ze buiten het kamp werken kunnen ze de benen nemen. Het loopt mis, in de buurt van station Beilen herkent een officier van de marechaussee het tweetal.

Terug in Westerbork volgt plaatsing in de strafbarak. Na bemiddeling van de Joodse huishoudster van de kampcommandant Albert Gemmeker laat hij hen vrij. Op 4 september 1944 moet David klaar staan voor transport. De trein die deze dag vertrekt neemt 2.080 mannen, vrouwen en kinderen mee. Op 6 september wordt de bestemming Theresienstadt bereikt. Een paar weken later, op 29 september 1944 is David naar Auschwitz gedeporteerd waar hij na aankomst voor dwangarbeid is geselecteerd.

Als datum van overlijden is 1 januari 1945 in de burgerlijke stand opgenomen.



David Rosenbaum - Lilli Kellner - Josef Waldmann

BRONNEN

Joods Monument, westerborkportretten.nl, Dokin, Arolson Archives, spureninvest.de

Manfred Rübner is op 11 juli 1924 in Berlijn geboren als zoon van Moritz Rübner en Auguste Korngut. Manfred vertrekt op 1 januari 1939 met een kindertransport uit Berlijn naar Nederland waar hij op 5 januari 1939 in het Dommelhuis in Eindhoven is opgevangen. Het huis was een gezellentehuis van Philips waar in 1939 Joodse jongens die met kindertransporten uit Duitsland en Oostenrijk kwamen ondergebracht werden. De ouders van Manfred zijn in 1939 naar Engeland gevlucht, waar ze in de Dunk Street in Londen onderdak vonden.

Een maand na aankomst in Eindhoven is Manfred overgeplaatst naar De Vondelhof, een jeugherberg aan de Frederikstraat in Amsterdam waar Joodse kinderen die als vluchteling naar Nederland waren gekomen onderdak kregen met de bedoeling dat ze zullen doortrekken naar Palestina.

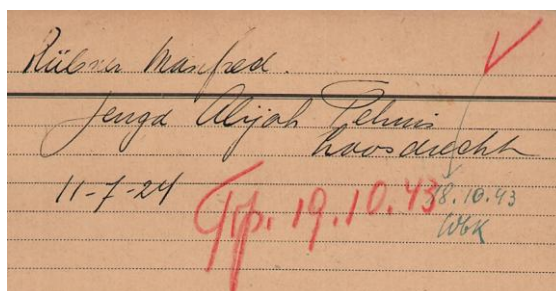
Begin september 1939 wordt Manfred overgeplaatst naar de alijahfacility 'het Paviljoen' in Loosdrecht. Hier staat hij bekend om zijn kennis van het Hebreeuws en de Hebreeuwse literatuur.

De burgemeester van Loosdrecht verzocht opsporing, aanhouding en voorgeleiding van Manfred Rübner, die in strijd met de voorschriften zonder toestemming van woonplaats was veranderd. Met deze omschrijving werden joden aangeduid die waren ondergedoken.

Algemeen Politieblad, nr 35, 3 september 1942, 997, bericht 1722

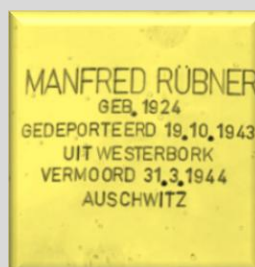
In oktober 1943 is Manfred Rübner in Rotterdam opgepakt. Hij is daar met meerdere mensen ondergedoken in een appartement het 'Pionierhuis' dat speciaal voor 'onderduiker-transitpassagiers' was ingericht door de Westerweelgroep.

In *De Westerweelgroep en de Palestijnapioniers* van Hans Schippers staat dat acht onderduikers, onder wie Manfred Rübner zijn opgepakt, naar het hoofdbureau van politie gebracht en de volgende dag naar kamp Vught. Op 18 oktober 1943 is Manfred als *strafgeval* in Vught op de trein gezet die hem naar Westerbork brengt. Een dag later gaat hij met de trein die 1.007 mannen, vrouwen en kinderen meeneemt naar Auschwitz. De trein komt daar op 21 oktober 1943 aan.



kaart Joodse Raad

Over het verblijf van Manfred Rübner in kamp Vught is geen informatie bekend. Als dag van overlijden van Manfred is 31 maart 1944 in de burgerlijke stand opgenomen. De laatste dag van een maand is in de regel een administratieve datum. Betrokkene is vrijwel zeker eerder die maand omgekomen of omgebracht.



BRONNEN

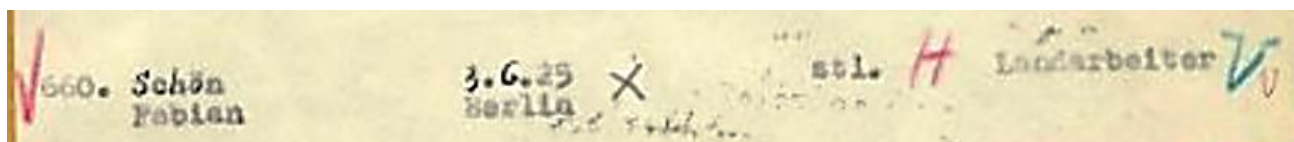
Joods Monument, westerborkportretten.nl, Dokin, Arolson Archives, spureninvest.de

Fabian (Fabie) Schön is op 3 juni 1925 in Berlijn geboren, waar hij met zijn ouders Simon Schön en Riwka Lustbader op het adres Lothringer Straße 99 woont. Op *spureninvest.de* is te vinden dat Fabian op 5 februari 1939 met de trein in Nijmegen aankomt en vier dagen later in Rotterdam.

Op 29 april 1939 is Fabian in het Burgerweeshuis aan de Spieringstraat in Gouda ingeschreven, medio december 1939 bij Quarantaine Amsterdam aan de Zeeburgerdijk en op 17 januari 1940 bij 'het Paviljoen' in Loosdrecht. Op *joodsmonument.nl* staat dat hij hier tot 7 februari 1942 woont en daarna onderduikt. Een bezoeker van de website noteert hierbij: *Fabian Schön was ondergedoken in een woning aan de Pleinweg in Rotterdam* (vrijwel zeker met hulp van de Westerweelgroep). In het Algemeen Politieblad van 3 september 1942 verzoekt de burgemeester van Loosdrecht *opsporing, aanhouding en voorgeleiding van Fabian Schön, die in strijd met de voorschriften zonder toestemming van woonplaats was veranderd*.

Bij het Paviljoen in Loosdrecht stond Fabian bekend als erg in zichzelf gekeerd.

Vanuit zijn onderduikadres probeert Fabian Schön met Siegbert Leo Adler, Bernhard Aschheim, Robert Jozef Dürheim, Juda Pinkhof, Josef Waldmann, Lili Kellner en Esra Jurovics met hulp van de Westerweelgroep via België en Frankrijk naar Zwitserland te ontsnappen. Bij de grens met België gaat het mis. De groep wordt door de smokkelaars verraden, naar Brussel en later Mechelen gebracht. Op 28 oktober 1942 gaat Fabian Schön uit Mechelen op transport naar Auschwitz. Er wordt aangenomen dat hij op 31 oktober 1942 in Midden-Europa is omgekomen.



bron: archief Kazerne Dossin



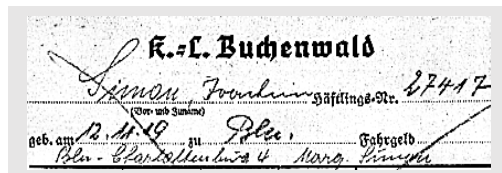
BRONNEN

Joods Monument, Dokin, Arolson Archives, *spureninvest.de*, archief Kazerne Dossin

Joachim (Shushu) Simon is op 12 november 1919 in een liberaal-Joods gezin in Berlijn geboren. Kort na de geboorte van Joachim overlijdt zijn moeder, Lotte Simon-Salin. Fritz Simon, de vader van Joachim is in 1884 in Frankfurt am Oder geboren en op 23 maart 1935 in Berlijn overleden. Dr. Fritz Simon was advocaat en notaris in Berlijn. Joachim had een broer, Jakob die in 1915 in Berlijn is geboren, in 1935 naar Zwitserland vertrok en een jaar later naar Palestina. In 1996 is hij in Israël gestorven. Simon is nadat zijn vader in 1932 hertrouwde bij zijn tante en grootmoeder in Frankfurt gaan wonen. Als hij in 1936 vanwege zijn Joodse afkomst de middelbare school moet verlaten, keert hij terug naar Berlijn.

Op westerborkportretten.nl staat over Joachim Simon:

Joachim Simon, ook wel Shushu genoemd, werd op 12 november 1919 in Berlijn geboren in een liberaal denkend joods gezin. Zijn moeder overleed vroeg en Shushu werd opgevoed door een tante. Hij voelde al jong voor het zionisme en sloot zich aan bij de zionistische jeugdvereniging Habonim. Nadat de Nazi's in Duitsland de macht hadden overgenomen begon hij in het pionierscentrum Ellguth-Stein au aan zijn hachsjarah (voorbereiding op emigratie naar Palestina) in de hoop naar Palestina te kunnen emigreren. Hij leerde daar zware lichamelijke arbeid te verrichten, ondanks het feit dat hij astmapatiënt was. Na het werk zat hij tot diep in de nacht over zijn studieboeken filosofie en sociologie gebogen. Daarnaast had hij een grote belangstelling voor wiskunde. Kort na de Kristallnacht (november 1938) is Simon in het kamp Buchenwald gevangengezet.



Na een verblijf van ruim een maand in Buchenwald kan Joachim Simon naar Nederland vertrekken waar hij in de omgeving van Deventer onderdak bij een boer vindt. Eind 1940 wordt hij leraar Hebreeuws en groepsleider in het Werkdorp Wieringermeer. Kort daarna vertrekt Joachim naar de Jeugdalijah Loosdrecht, waar hij dezelfde functie vervult. Op 5 augustus 1942 trouwt *de landbouwer* Joachim (Israël) Simon in Amsterdam met Sophie van Coevorden (Coevorden, 23 mei 1917). Sophie is dan hoofd van de linnenkamer bij de Joodse Raad in Amsterdam. Uit haar persoonskaart van de gemeente Amsterdam blijkt dat ze op 28 juli 1942 in Loosdrecht is ingeschreven (Raweg C8). Met Menachem Pinkhof bedenkt Joachim Simon plannen om de bewoners van de Jeugdalijah collectief te laten onderduiken. Het zoeken naar onderduikadressen verloopt moeizaam. Als Pinkhof en Simon in contact komen met Joop Westerweel vinden ze voldoende schuilplaatsen. In het najaar van 1942 reist Joachim met zijn vrouw Sophie van Coevorden naar Frankrijk om een geschikte vluchtroute naar Zwitserland te vinden. De zoektocht verloopt moeizaam. Joachim Simon keert terug naar Nederland. Zijn vrouw blijft achter in Frankrijk en bereikt in de kerstnacht van 1942 het veilige Zwitserland.

Als Joachim Simon op 25 januari 1943 in de buurt van Budel probeert de Nederlands-Belgische grens over te steken wordt hij door de Sicherheitsdienst opgepakt en naar de gevangenis in Breda gebracht. Hier maakt Joachim Simon op 27 januari 1943 een eind aan zijn leven.

Uit het Nieuw Israëlietisch Weekblad van 6 maart 1953 is het onderstaande artikel overgenomen:

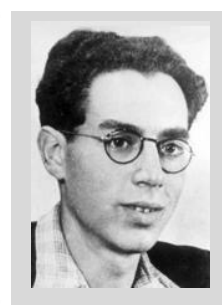
BIJ DE HERDENKING VAN SCHU-SCHU (JOACHIM SIMON)

Midden in het rustige Brabantse bos, waar alleen nog maar de geluiden van de natuur waar te nemen zijn, daar is het waar Shu-Shu begraven ligt. Daar was het ook waar op 27 Januari j.l. een kleine groep van zijn vrienden bijeen kwam om de dag te herdenken waarop 10 jaar geleden deze grote vriend en fijne geest vrijwillig de dood inging. Met de herinnering aan hem zien we weer het hele beeld voor ons, het beeld van mensenvervolging en onderdrukking. Juist de strijd tegen deze vrijheidsberoving bracht ons met Shu-Shu samen. In 1942 waren de deportaties van Joden uit het land naar Westerbork in volle gang. De chawerim van de Jeugdalya in Loosdrecht zouden ook gauw aan de beurt komen. Shu-Shu, die daar met enkele anderen de leiding had, was vast besloten naar andere wegen om te zien. Door het zoeken naar andere wegen ontstond het contact met Joop Westerweel, welke allerlei voorbereidingen maakte. Toen dan ook op 14 Aug. '42 een oproep voor deze 60 jonge mensen kwam trokken we naar Loosdrecht. Op 18 Aug. de dag van het transport waren allen veilig ondergebracht, verspreid over het hele land.

Vele adressen waren echter van tijdelijke aard. Voor een grotere veiligheid moesten andere wegen gezocht worden. Vooral Shu-Shu had dit duidelijk voor ogen. Zo trok hij naar België, Frankrijk en Zwitserland en wist

contacten te leggen voor de latere transporten. Bij zijn terugkeer werd hij aan de grens gepakt en naar Breda overgebracht. Reeds de volgende dag kregen we bericht van zijn dood. Hij heeft niet meer gezien hoe langs deze contacten een vaste weg ontstond waarlangs velen een veiliger plaats in Frankrijk en Spanje vonden, ja zelfs een 60-tal chawerim nog tijdens de oorlog behouden in Erets aankwamen. Het verlies van Shu-Shu was voor ons ontstellend.

In de Gubener Straße 13A bij het voormalige Friedrichsgymnasium in Frankfurt (Oder) ligt een Stolperstein voor Joachim Simon. Blijkbaar heeft hij hier gestudeerd. Over zijn verblijf in Frankfurt is niets bekend.



BRONNEN

Joods Monument, westerborkportretten.nl, Dokin, Arolson Archives, juedische-schicksale-werder.de/familie-simon, Delpher

Willi Simons is op 15 september 1924 in Keulen geboren als zoon van Oskar Simons en Bertha Kaufmann. Hij is in november 1938 bij een broer van zijn moeder aan de Kortenaerkade in Den Haag ingeschreven.

Op 4 maart 1939 krijgt de oom van Willi bericht van de Regeeringsgemachtigde inzake Vluchtelingen:

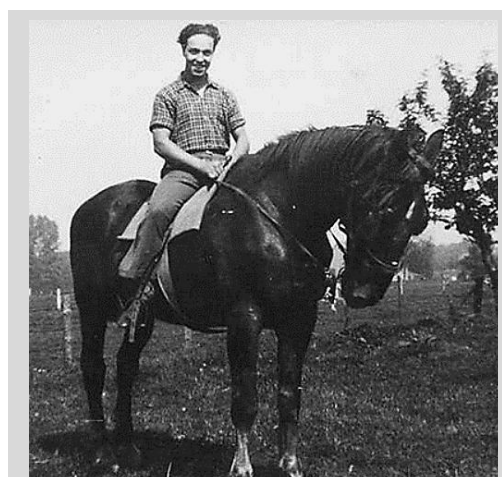
Hierdoor deelen wij U mede dat op Maandag 6 Maart a.s. het bij U verblijvende Vluchtelingenkind

Willy SIMONS, geb. 15-9-1924, door de zorg van het Kindercomité te Amsterdam, zal worden overgebracht naar het Koloniehuis "Sonsbeek" te Arnhem.

Twee dagen later, op 6 maart is Willi Simons bij Sonsbeek aan de Schelmseweg in Arnhem ingeschreven. Medio februari 1940 vertrekt hij naar het Werkdorp Wieringen in Slootdorp (Wieringermeer). Hier krijgen uit Duitsland en Oostenrijk gevluchte (jonge) Joden een agrarische vakopleiding, die hen in staat moet stellen zich in Palestina te vestigen. Willi verblijft enkele maanden in Wieringen. Op 7 mei 1940 is hij ingeschreven bij de Jeugdalijah "het Paviljoen" in Loosdrecht. Om praktijkervaring op te doen werkt Willi bij boeren in de omgeving. Eind maart 1941 vertrekt hij naar Huize Voorburg (Hachsara Elden) in de buurt van Arnhem. Hier zijn in oktober 1942 bij een razzia 36 mensen opgepakt en naar kamp Westerbork gestuurd. Willi Simons maakte geen deel uit van deze groep. In *De Westerweelgroep en de Palestinapioniers* (Hans Schippers) staat dat Willi waarschijnlijk eind 1942 op eigen houtje naar Frankrijk is vertrokken (en blijkbaar verder naar Zwitserland).

Bij spureninvest.de is een briefkaart te vinden die een vriend die hij uit Huize Voorburg kende hem uit kamp Westerbork stuurde.

Willi keert uit Zwitserland terug naar Frankrijk om zich aan te sluiten bij de ondergrondse, de Maquis in Zuid-Frankrijk. In Frankrijk is Willi omgekomen: Op spureninvest.de staat: *22.8.1944 schwer verwundet bei Straßenkämpfen zur Befreiung von Romans-sur-Isere 15.9.1944 im Hospital seinen Verwundungen erlegen*. Andere bronnen bevestigen de datum van overlijden niet. Ze geven aan dat deze niet bekend is.



Op spureninvest.de staat deze foto met de aantekening 7.5.1940 Willi Simons in das Heim der Jugendalijah in Loosdrecht.

Omdat onduidelijk is wat met Willi gebeurd is staat op de struikelsteen
lot onbekend.



BRONNEN

Dokin, spureninvest.de

Paul Sonnenberg is op 4 juli 1925 in Koblenz geboren als zoon van de paardenhandelaar Moses Sonnenberg (1883) en Irma Blum (1895). Als Paul negen jaar is beneemt zijn moeder zich het leven.

Op 30 maart 1939 is Paul ingeschreven bij Quarantaine Beneden Heijplaat in Rotterdam. Een paar maanden na aankomst in Rotterdam wordt hij in juni 1939 overgeplaatst naar het Burgerweeshuis aan de Spieringstraat in Gouda en een half jaar later naar Quarantaine Amsterdam aan de Zeeburgerdijk.

Op 12 januari 1940 is Paul ingeschreven bij de Jeugdaliyah Loosdrecht. In Loosdrecht werkt hij bij boer Streefkerk aan de Nieuw-Loosdrechtschedijk. Paul staat bekend als een intelligente jongen vol humor. Ter gelegenheid van het éénjarig bestaan van het Paviljoen Loosdrechtsche Rade werkt hij mee aan een operette.

Met Gustel en Sophie Nussbaum is Paul half augustus 1942 door de Westerweelgroep ondergebracht in een leegstaande woning in Amsterdam. In *De Westerweelgroep en de Palestijnspioniers* [Hans Schippers 2015] staat over Paul en de zussen Nussbaum dat de dichter Bertus Aafjes bereid was hen tijdens zijn twee weken durende vakantie onderdak te bieden in zijn woning aan de Prinsengracht in Amsterdam. Als de eigenaresse van het pand het drietal aantreft eist ze dat ze vertrekken. Als blijkt dat het om Joodse jongeren gaat, dreigt ze de politie te bellen. De zussen vinden een veilige plek en overleven. Paul verbergt zich in een schuilkelder in de buurt van het station. De volgende ochtend is hij daar opgepakt. In het dag- en nachtrapport van de politie Amsterdam van 19 augustus 1942 staat:

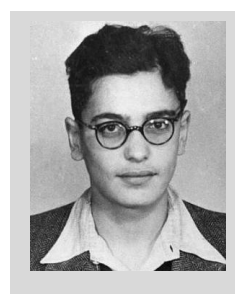
8.40 Paul Israël Sonnenberg, geb. 4.7.'25 te Koblenz, zonder beroep, won. in het Joodsche werkkamp te Loosdrecht. Hij is hedennacht door een ap. [agent van politie] in een schuilkelder op het Stationsplein aangetroffen en is volgens zijn zeggen uit voorn. kamp weggelopen. Hij blijft in bewaring.

Uit het politierapport van 20 augustus blijkt dat Paul aan het eind van die middag is overgebracht naar de S.D., de Sicherheitsdienst. Opmerkelijk, een aantal maanden later staat in het Algemeen Politieblad *nr 35, 3 september 1942, 997, bericht 1722* dat de burgemeester van Loosdrecht 'verzocht opsporing, aanhouding en voorgeleiding van Paul Israël Sonnenberg, die in strijd met de voorschriften zonder toestemming van woonplaats was veranderd'. Met deze omschrijving werden joden aangeduid die waren ondergedoken.

Paul is op 11 september 1942 in kamp Westerbork ingeschreven, ondergebracht in barak 58 en later in barak 64. Zijn vader, Moses Sonnenberg, die in februari 1938 naar Nederland vluchtte trouwt op 6 augustus 1942 in kamp Westerbork met Betty Michel (11 oktober 1913, Arenberg). Vader en zoon Sonnenberg en Betty Michel gaan op maandag 4 september 1944 van Westerbork op transport naar Theresienstadt. De trein die 2.080 mannen, vrouwen en kinderen meeneemt komt twee dagen later op de bestemming aan. Op 29 september 1944 moeten Paul, zijn vader en stiefmoeder opnieuw klaarstaan voor transport. De trein brengt hen nu naar Auschwitz.

Bij het oprukken van het Sovjetleger in januari beginnen vanuit Auschwitz zogenoemde dodenmarsen. Naar schatting 60.000 gevangenen worden door de SS gedwongen om in de vrieskou honderden kilometers naar het westen te lopen. Minstens 15.000 van hen stierven onderweg door uitputting of executie.

Als sterfdatum en -plaats van Paul Sonnenberg staat 22 januari 1945 Midden-Europa in de burgerlijke stand. Het is dus zo goed als zeker dat hij tijdens de 'dodenmars' is omgekomen of omgebracht.



BRONNEN

Dokin, spureninvest.de, stadsarchief Amsterdam, arolsonarchives, joodsmonument

Emil Stranders is op 25 mei 1917 in Amsterdam geboren als zoon van David Stranders en Wilhelmina Wolf. Op 31 mei 1930 / 4 Siwan 5690 is het feest. Met een receptie wordt de Bar Mitswa (zoon van het gebod) van Emil gevierd. Hij is dan, zoals Joodse jongens die de leeftijd van dertien jaar bereiken, verantwoordelijk om zich aan alle geboden en verboden te houden die onder de Joodse wet vallen.

Als Emil in 1936 voor de militaire dienstplicht gekeurd wordt krijgt hij vrijstelling wegens 'geestelijk ambt'.

Omstreeks 11 december 1940 is Emil Stranders uit Amsterdam overgeschreven naar *Loosdrecht Nieuwe Dijk C 269*.

Op 7 mei 1941 trouwt Emil in Amsterdam met Betty Baars (1919). Emil woont dan in Elst, waar hij geestelijk jeugdleider is in de Jeugdaliyah Huize Voorburg in Elden en lesgeeft in de Tenach en in de Hebreeuwse taal. De Choepah, het kerkelijk huwelijk, vindt op 28 januari 1942 in de Nieuwe Synagoge in Amsterdam plaats. Voor Emil staat Drielschedijk 1, Elden in de aankondiging en voor Betty Retiefstraat 14 in Amsterdam.

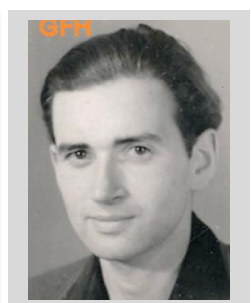


Centraal Blad voor Israëlieten in Nederland 30 mei 1930

Emil gaat op 14 september 1943 uit Westerbork op transport naar Auschwitz. Bij het documentatiecentrum van Auschwitz is de aantekening *Stranders; Stranders Emil; Emil Isr. en Prisoner Number 150796* te vinden. Of het de in Amsterdam geboren Emil Stranders betreft is niet duidelijk. Emil is op 26 januari 1945 in kamp Buchenwald ingeschreven. Waarom hij daar uit Auschwitz naartoe gestuurd is, is niet bekend. Op 2 februari 1945 is Emil Stranders in Buchenwald omgekomen. Op onderstaand document uit Buchenwald staat als beroep Schlosser.

Holl.-Jude.		150796	
Wor- und Suname:	Emil Stranders	Haft-Nr.	120872
Beruf:	Schlosser	geboren am:	25. 5. 17 in: Amsterdam
Anschribs-Ort:		Straße Nr.	
Eingel. am:	26. 1. 45	Uhr von KL. Auschw.	2. 2. 45
Entf. am:	3. FEB. 1945	Uhr nach:	3. FEB. 1945
BESCHÜTZT			

Over Betty Baars, de echtgenote van Emil Stranders is bij *Lochamei HaGeta'ot* het volgende te vinden: Haar echtgenoot was instructeur bij de hachshara voor Joodse Duitse vluchtelingenjongeren in Elden bij Arnhem. Eind januari 1942 trouwden Betty en Emil. Betty ging als instructeur aan de slag bij de hachshara in Elden. In oktober 1942 werd de hele hachshara gevangengenomen en naar concentratiekamp Westerbork gedeporteerd. Betty en haar man werkten op een school die in het kamp was opgericht. Op een dag werd de hele Hachsharot-groep naar Auschwitz gedeporteerd. Betty belandde in het experimentenblok, nummer 10. Ze was een van de proefpersonen van professor Clauberg bij zijn experimenten met het steriliseren van vrouwen. In januari 1944, toen de Russen naderden, werden ze per trein naar de buurt van Leipzig gebracht en vandaar begin februari 1945 met een andere trein naar het concentratiekamp Bergen-Belsen. Vanuit Bergen-Belsen werd ze op 23 april 1945 met de "Verloren Trein" naar Tröbitz gebracht en daar bevrijd. Haar man werd in januari 1945 naar het concentratiekamp Buchenwald overgebracht, waar hij aan een longontsteking overleed. Na de bevrijding emigreerde Betty naar Eretz Israël. In oktober 1947 trouwde ze met Uri Cana Cohen.



BRONNEN

stadsarchief Amsterdam, arolson archives, joodsmonument, kamp Westerbork

Israël (Isi) Teitelbaum is op 27 januari 1925 in Leipzig geboren als zoon van Nussen (Hirsch) Teitelbaum en Sara Lea Karpf. Op 5 mei 1939 is Israël ingeschreven aan de Prins Hendrikkade 140 in Amsterdam bij de regenjassenfabrikant Chaskel Weisblum en zijn vrouw Ruchla Weinsztok. Na enige tijd vertrekt Israël naar het Dommelhuis in Eindhoven. Eind januari 1940 is hij ingeschreven bij Alijah Facility Mijnsheerenland. Als dit centrum in oktober 1940 op last van de bezetter moet sluiten gaat Israël naar 'het Paviljoen' in Loosdrecht. In Loosdrecht werkt hij bij een boer. Bij het stoeien met een hond breekt Israël een been, dat in het R.K. Ziekenhuis in Hilversum gezet is. Begin december 1942 kan Israël in Bussum onderduiken. De burgemeester van Loosdrecht verzoekt opsporing, aanhouding en voorgeleiding van Israël Teitelbaum omdat hij 'in strijd met de voorschriften zonder toestemming van woonplaats was veranderd' (*Algemeen Politieblad, nr 35, 3 september 1942*). Als Israël van een wandeling naar zijn onderduikadres terugkeert, wordt hij opgewacht door de Gestapo, de Geheime Staatspolizei.

Op *spureninvest.de* staat dat Menachem Pinkhof in april 1943 in het illegale blad "Vrij Nederland" leest dat de vrouw waar Israël Teitelbaum ondergedoken was hem verraden heeft. Ook op *infocenters.co.il* (BEIT LOHAMEI HAGHETAOT) is vergelijkbare informatie te vinden:

Ernst (Ernst „Golka“ Röttgen) hid together with Jizchak Teitelbaum at the home of a woman involved in the black market, who turned out to be a Gestapo informant. Jizchak was arrested, but Ernst was saved thanks to information from the Dutch underground.

De in 1925 in Bochum (Duitsland) geboren Ernst Röttgen verbleef ook in 'het Paviljoen' in Loosdrecht. Zijn naam staat in de 'Opgave van vreemdelingen van Deutsche nationaliteit' die het hoofd van de politie van Loosdrecht in 1941 in opdracht van de bezetter opstelt. Het is Ernst Röttgen gelukt om Spanje te bereiken en in oktober 1944 Palestina.



BRONNEN

joodsmonument, Dokin, spureninvest.de, infocenters.co.il

Israël (Isi) Tiefenbrunner is op 11 november 1925 in Keulen geboren in het gezin van de meubelmaker Chaim Tiefenbrunner en Rahel Mannes. Het zionistische gezin telde vijf kinderen, waarvan Israël de jongste was.

Israël is op 14 december 1938 als vluchteling aan de Zeeburgerdijk in Amsterdam (Quarantaine Amsterdam) ingeschreven en kort daarna overgeplaatst naar Kinderoord Sonsbeek (het 'Koloniehuis') aan de Schelmseweg 5 in Arnhem. Als het Koloniehuis medio december 1939 de deuren sluit wordt Israël overgeplaatst naar de Hof van Moerkerken in Mijnsheerenland, waar Joodse jongeren uit nazi-Duitsland, Oostenrijk en Polen opgevangen worden. Zij krijgen daar een agrarische opleiding (*hachsjaara*) om zich voor te bereiden op een pioniersbestaan in Palestina.

Als in oktober 1940 in Mijnsheerenland de opvang van vluchtelingen op last van de bezetter eindigt wordt Israël Tiefenbrunner overgeplaatst naar 'het Paviljoen' in Loosdrecht. In *De jeugdalijah van het Paviljoen Loosdrechtsche Rade 1939-1945* staat over hem:

In Loosdrecht hoorde hij bij de jongeren. Hij was een lange jongen met grote bruine ogen, bijzonder zacht en lief.

In 1941 stelt de politie van Loosdrecht een lijst op met de namen van vreemdelingen die in Loosdrecht verblijven. Op de lijst staat *Tiefenbrunner, Isi - 11 Nov.25, Pool, N.I. (Nederlands-Israëlietisch), zonder beroep* (de vader van Israël is in Polen geboren).

Israël Tiefenbrunner is op 11 juni 1941 bij de Catharinahoeve aan de Ridder van Catsweg in Gouda geplaatst, een landbouwopleiding voor Joodse jongeren.

Wanneer en met wie Israël Tiefenbrunner uit Nederland vetrokken is, is niet bekend; wel dat hij met hulp van de Westerweelgroep naar Spanje kon vluchten. Tijdens de tocht door de Pyreneeën op weg naar Spanje is Israël in een ravijn gevallen. Hierover staat in *De jeugdalijah van het Paviljoen Loosdrechtsche Rade 1939-1945*:

Bij het oversteken van de Pyreneeën is de groep verdwaald omdat de gids hen in de steek liet en daarbij is hij van een hoge, steile rots gevallen. Van de groep kon niemand bij hem komen en hij stierf daar in mei 1944 een eenzame dood. Een paar meter van de vrijheid.....

Als sterfdatum is 11 mei 1944 in de registers opgenomen.

In Gouda is voor Isi 'Itsche' Tiefenbrunner een Struikelsteen geplaatst.



BRONNEN

joodsmonument, Dokin, spureninvest.de, *De jeugdalijah van het Paviljoen Loosdrechtsche Rade 1939-1945*

Meier Turteltaub is op 8 januari 1925 in Dortmund geboren als zoon van Isaak (Yitzhak) Turteltaub en Lea (Leah) Fruchter. Meier wordt ook wel Max genoemd. Het gezin Turteltaub woonde van 1925 tot 1938 op het adres Heiligegartenstrasse 18 in Dortmund.

Op yadvashem.org staat over het gezin Teitelbaum:

In 1934 is Meier-Max (Turteltaub) in een weeshuis opgenomen, samen met zijn broers. Zijn moeder Leah was opgenomen in het ziekenhuis. Yitzhak S. Herz, leraar aan het tehuis en vanaf september 1938 directeur, schreef wat op 10 november 1938 gebeurde: Op die dag verbleven 32 kinderen in het weeshuis. In de ochtend kwamen een politieagent en twee Gestapo-agenten naar het huis op zoek naar waardevolle spullen. De politieagent vertelde Herz over de onrust in de stad en een van de Gestapo-mannen droeg Herz op ervoor te zorgen dat niemand het huis vóór 10.00 uur zou verlaten. Om 9.30 uur arriveerden zo'n vijftig reischoppers bij het kinderkuis. Ramen werden ingeslagen, meubels omvergegooid en boeken en persoonlijke bezittingen in het rond gestrooid. Herz riep de kinderen toe naar buiten te rennen en vroeg de lokale politie om hulp tegen de menigte. De politiecommandant van Dinslaken deelde hem mee: "Joden krijgen van ons geen bescherming! Verlaat het gebied zo snel mogelijk met uw kinderen!" "De kinderen," schreef Herz, "vluchtten het huis uit zonder hoed of jas." Die ochtend werden de synagoge van Dinslaken en Joodse woningen in brand gestoken.

Baruch Tor (Turteltaub): "We hadden net het ochtendgebed beëindigd toen we luid lawaai en geschreeuw hoorden. We renden naar buiten, de binnenplaats op. We hoorden het geluid van brekende voorwerpen. We luisterden vol pijn. Het regende. We stonden daar te trillen... 's Middags brachten ze ons naar een boerderij en stopten ze ons in een verlaten koeienstal. Er werd provisorisch iets te eten geregeld".

Nadat ze op brute wijze uit hun huis waren gezet en in een vernederende stoet door de straten van de stad waren geleid, slaagde Herz erin de kinderen naar Keulen over te brengen; van daaruit regelde hij hun emigratie naar België en Nederland.

Baruch Tor kwam in januari 1939 samen met zijn broer Meier-Max in Nederland aan.

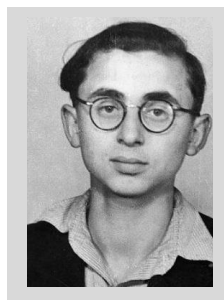
Op 5 januari 1939 is de bijna 14-jarige Meier bij het Dommelhuis aan de Jonckbloetlaan in Eindhoven ingeschreven. Het Dommelhuis, een gezellentehuis van Philips bood in 1939 onderdak aan Joodse jongens die uit Duitsland en Oostenrijk waren gevlucht. Eind november 1939 vertrekt Meier Turteltaub naar "het Paviljoen" in Loosdrecht. Omstreeks 7 december 1942 kan Meier door hulp van de Westerweelgroep met zijn broer Baruch onderduiken. In *De Westerweelgroep en de Palestina-pioniers* van Hans Schippers staat over Meier (Max):

Van de streng orthodoxe broers Max en Benno Turteltaub [...] had Max evenmin geluk. Na ondermeer een onderduikperiode in waarschijnlijk een Rotterdams doorgangshuis, konden zij terecht bij een gezin van een predikant in Wassenaar. Toen de Duitsers daar in de zomer van 1943 een inval deden, vluchtten de twee naar een weiland achter het huis [...]. Toen Max na een tijdje ging kijken of bij de pastorie alles veilig was, liep hij in een val omdat de Duitsers waren blijven wachten.

Baruch (Benno) kon later naar Spanje vluchten en in oktober 1944 naar Palestina emigreren.

Op 10 juli 1943 is Meier Turteltaub in kamp Westerbork ingeschreven (strafbarak 67). Een paar dagen later moet hij klaarstaan voor transport. De trein die woensdag 13 juli vertrekt brengt 2.209 mannen, vrouwen en kinderen naar Sobibor. Hier is Meier Turteltaub na aankomst op 16 juli in de gaskamer vermoord.

Benno Leo Turteltaub, een broer van Meier verbleef ook in Loosdrecht. Hij kon in 1944 naar Spanje vluchten en vandaar in oktober 1944 naar Palestina emigreren.



BRONNEN

joodsmonument, Dokin, spureninvest.de, De Westerweelgroep en de Palestina-pioniers [Hans Schippers], juedisches-dortmund.de

Josef Waldmann (roepnaam Jossel) is op 4 maart 1925 in Berlijn geboren. Hij is een zoon van Moritz Waldmann en Rosa Eisner-Keller en broer van Klara Waldmann (1923). Voor zover bekend woonde het gezin in Berlijn in de Veteranstrasse.

Op *spureninvest.de* staat over het gezin dat Klara Waldmann op 26 februari 2015 in Israël is overleden. De moeder van Josef is in 1943 in Auschwitz, waar ze als dwangarbeider werkte, vermoord of omgekomen. Over de vader van Josef, Moritz Waldmann is geen informatie gevonden.

Josef vlucht naar Nederland, waar hij op 22 januari 1939 in Nijmegen aankomt. Een dag later is hij in Rotterdam ingeschreven en op 29 april 1939 bij het Burgerweeshuis aan de Spieringstraat in Gouda. Begin december moet Josef zijn schamele bezittingen weer pakken als hij naar Quarantaine Amsterdam aan de Zeeburgerdijk wordt overgeplaatst. Hier blijft hij enkele weken en vertrekt in de tweede week van januari 1940 naar het Paviljoen in Loosdrecht.

Als omstreeks 15 augustus 1942 bekend wordt dat het Paviljoen door de bezetter ontruimd zal worden kan Josef met een aantal andere bewoners met hulp van de Westerweelgroep onderduiken. Later heeft hij met zeven andere Palestina-Pioniers (Siegbert Leo Adler, Bernhard Aschheim, Robert Jozef Dürheim, Juda Pinkhof, Fabian Schön, Lilli Kellner en Esra Jurovics) geprobeerd naar Zwitserland te ontsnappen. De Palestina-pioniers zijn aan de grens met België door verraad opgepakt en doorgezonden naar Brussel en vervolgens naar kazerne Dossin in Mechelen. Op 31 oktober 1942 volgt transport naar Auschwitz waar Josef Waldmann geregistreerd is met kampnummer 72912 en de aantekening *worker* (dwangarbeider). Op 8 mei 1945 is Josef Waldmann in Midden-Europa vermoord of omgekomen.

In *De Westerweelgroep en de Palestinapioniers* [Hans Schippers, 2015] staat:

Rond 20 oktober 1942 begonnen de pioniers aan de reis naar Zwitserland. Enkele dagen later arriveerde in Rotterdam een uit de gevangenis van Brussel gesmokkeld briefje, met daarin de mededeling dat er verraad in het spel was.



BRONNEN

Dokin, nl.findagrave.com, spureninvest.de, oorlogsbronnen.nl

VAN WITSEN, HANS

28-02-1921 Zandvoort

05-03-1943 Sobibor

Hans van Witsen is op 28 februari 1921 in Zandvoort geboren als zoon van David van Witsen en Sara de Hoop. In Loosdrecht werkt hij een aantal maanden bij de kippenfarm van Jan C. de Haan aan de Nieuw-Loosdrechtse dijk. Op 17 juli 1942 is Hans van Witsen in Apeldoorn ingeschreven als aankomend tuinknecht bij het Apeldoornsche Bosch, een instelling van de vereniging *Centraal Israëlitisch krankzinnigengesticht*, die zich ten doel stelde Joodse geesteszieken te verzorgen in een Joodse omgeving.

Op 19 september 1942 verlooft Hans van Witsen in Apeldoorn met Annie Preger die bij het Apeldoornsche Bosch als de leerling-verpleegster in dienst is.

Verloofd:
Annie Preger
Hans van Witsen.
19 September.
Apeldoorn. 6509
het Joodsche Weekblad
2 oktober 1942

In de nacht van 21 op 22 januari 1943 worden alle patiënten van het Apeldoornsche Bosch in vrachtwagens afgevoerd naar het station. Hier staat een goederentrein klaar die de circa 1.100 patiënten en 51 personeelsleden naar Auschwitz brengt, waar ze direct aankomst zijn vermoord. Een deel van het achtergebleven personeel is kort daarna met een 'gewone' trein naar kamp Westerbork gebracht. Eén van hen is Hans van Witsen. Op zijn kaart uit de cartotheek van de Joodse Raad staat dat hij op 22 januari 1943 bij het Apeldoornsche Bosch is ingeschreven en het adres *Kanaaldijk 102 Lan(d)smeer*.

Op 28 januari 1943 trouwt Hans van Witsen in kamp Westerbork met Anni Preger. In het register van het kamp staat zijn geboortedatum verkeerd vermeld, 28.2.12 moet zijn 28.2.21.

4. van Witsen, Hans
geb. 28.2.12 in Zandvoort
Preger, Anni
geb. 7.10.20 in Rotterdam
28.1.43

In de officiële huwelijksakte staat de juiste geboortedatum van Hans van Witsen en als beroep *verpleger*, bij Anni *verpleegster*.

Op 2 maart 1943 moet het echtpaar Witsen-Preger klaar staan voor transport. De trein die deze dag uit Westerbork vertrekt is de eerste trein die Sobibor als bestemming heeft. In -toen nog personenwagens- maken 1.105 mannen, vrouwen en kinderen een reis die drie dagen later de bestemming bereikt. Het kamp oogt vriendelijk. De vermoeide reizigers moeten zich uitkleden; mannen in een rij en vrouwen en kinderen in een andere. Er wordt een frisse douche beloofd. Uit de sproeiers komt een dodelijk gas.



Hans van Witsen



Anni Preger

foto's uit archief Saskia Aukema

BRONNEN

Dokin, nl.findagrave.com, spureninvest.de, victims.auschwitz.org

LÖB, Arthur	07-09-1891	Merxheim	20-03-1943	Sobibor
op 22 juni 1920 in Stuttgart gehuwd met				
BLOCH, KLARA	03-01-1900	Gailingen	20-03-1943	Sobibor

LÖB, Ruth	18-09-1921	Merxheim	13-05-1968	Amsterdam
LÖB, Jacob Willi	29-07-1923	Bad Kreuznach	augustus 1982	V.S.
LÖB, Ida	18-01-1927	Bad Kreuznach	20-03-1943	Sobibor
LÖB, Rolf Fred	24-09-1939	Hilversum	20-03-1943	Sobibor

Arthur Löb is op 7 september 1891 in Merxheim (Duitsland) geboren. Hij trouwt op 22 juni 1920 in Stuttgart met de in Gailingen geboren Klara Bloch. Het echtpaar krijgt op 18 september 1921 een dochter, Ruth. Ze trouwt op 19 juni 1940 in Amsterdam met de daar geboren Ernst Mayer. Ruth is op 13 mei 1968 in Amsterdam overleden. In Bad Kreuznach is op 29 juli 1923 is Jacob Willi (soms als Willi Jacob geschreven) geboren en op 18 januari 1927 een dochter die de naam Ida krijgt. Het gezin Löb is op 25 maart 1938 in Loosdrecht ingeschreven. Het komt dan uit Huizen. Op 24 september 1939 is (in een ziekenhuis) in Hilversum Rolf Fred geboren.

Als de Joodse inwoners van Loosdrecht verplicht naar Amsterdam moeten vertrekken, vinden Arthur en Kara Löb Bloch met hun kinderen Ruth, Ida en Rolf Fred onderdak op het adres Geleenstraat 35 in Amsterdam waar ze op 7 september 1942 zijn ingeschreven. Niet meer dan wat hoogstnoodzakelijk is mogen ze meenemen. Op de woningkaart staat bij de naam van Jacob Willi *verbl(iff) onbekend*.

Op 11 maart 1943 zijn Arthur Löb, zijn vrouw Klara Bloch met hun kinderen Ida en Rolf Fred in kamp Westerbork ingeschreven waar ze in barak 65, één van de strafbarakken zijn ondergebracht. Op de kaart van de Joodse Raad staat het adres Geleenstraat 35 in Amsterdam. Een week later, op 17 maart gaan ze op transport. De trein die deze dag vertrekt neemt 964 mannen, vrouwen en kinderen mee voor de lange reis naar een onbekende bestemming. Bij aankomst blijkt het Sobibor te zijn. Het kamp ziet er vriendelijk uit. De vermoeide reizigers wordt een verfrissende douche beloofd. Er komt geen water, maar een dodelijk gas uit de sproeiers.

Arthur Löb was veehouder. Hij kocht in 1938 de boerderij aan de Nieuw-Loosdrechtse dijk 149. Op 24 augustus 1942 is voor de inboedel van de woning van A. Löb, C267 Loosdrecht het formulier 'Boedelinbeslagname' opgesteld. Hierin is de inboedel van de woning beschreven. Het formulier is te vinden bij het NIOD.



Ida Löb



Rolf Fred Löb



BRONNEN

Joods Monument, Arolson Archives, Delpher stadsarchief Amsterdam, spureninvest.de, Historische Kring Loosdrecht

OUD-LOOSDRECHTSCHEDIJK 52

DEEN, Levie	08-01-1889	Amsterdam	27-01-1973	
op 11 november 1920 in Amsterdam gehuwd met				
DE JONG, Marianna	24-03-1892	Amsterdam	10-11-1986	Hilversum
DEEN, Sonja	03-09-1921	Amsterdam	2006	
DEEN, Harold	11-02-1923	Hilversum	16-07-1943	Sobibor
DEEN, Erica	12-10-1924	Loosdrecht	2014	Perth, Australië
DEEN, Rebecca Louise	27-07-1926	Loosdrecht	16-07-1943	Sobibor
DEEN, Ellen	26-10-1929	Loosdrecht	niet bekend	
DEEN, Louis	23-04-1931	Loosdrecht	2019	

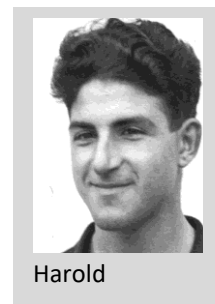
Levie Deen en zijn vrouw Marianne de Jong zijn is op 4 april 1922 met hun dochter Sonja in Loosdrecht (C269) ingeschreven, het komt dan uit Amsterdam.

Op de site digitaal Joods Monument staat het volgende over het gezin Deen:

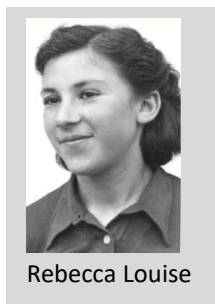
Harold en Rebecca Deen waren broer en zus en woonden in Loosdrecht. Harold Deen werd geboren op 11 februari 1923 in Hilversum, Rebecca Deen op 27 juli 1926 in Loosdrecht. De ouders van Harold en Rebecca waren Levie Deen en Marianna de Jong. Zij trouwden op 11 november 1920 in Amsterdam. Het echtpaar had in totaal zes kinderen; de andere vier zijn Erica, Sonja, Ellen en Louis. Vader Levie Deen kwam uit Amsterdam en verhuisde in 1920 met zijn vrouw naar Loosdrecht. Het echtpaar ging wonen aan de Raweg 130 (nu Rading 132). Naast dit huis had Levie Deen zijn werkplaats. Hij was meubelmaker en was zeer bedreven in zijn vak. Levie Deen was op allerlei gebieden erg behulpzaam in Loosdrecht en werd daarom zeer gewaardeerd. Rond 1935 verhuisde de familie naar de Oud-Loosdrechtschedijk, waar Levie Deen hotel de Nieuwe Brug startte. Het hotel sloot zijn deuren in de oorlog toen het gezin moest onderduiken. Harold Deen zat op de HBS in Hilversum. Na de HBS ging hij naar school in Haarlem. De reis naar Haarlem, via Amsterdam, was gevaarlijk voor Joden en de ouders van Harold waren dan ook regelmatig in gespannen afwachting van zijn thuiskomst. Nadat Harold en Rebecca een oproep voor tewerkstelling hadden ontvangen, begonnen ze met het zoeken van een onderduikadres. Ze kwamen uiteindelijk terecht in de Haarlemmermeer, waar ook zus Erica inmiddels een onderduikadres had gevonden. Harold en Rebecca kwamen op een boerderij terecht waar de boer ze met gevaar voor eigen leven verstopte. Uiteindelijk werden ze verraden door een NSB'er met wie de boer die Harold en Rebecca verborg, ruzie had. De verrader hoopte dat de boer ook gepakt zou worden. Harold en Rebecca werden naar kamp Westerbork overgebracht op 6 juli 1943. Na een kort verblijf in het kamp werden ze op 13 juli 1943 met 1988 andere gevangenen naar Sobibor gedeporteerd. Direct na aankomst werden zij daar, op 16 juli 1943, vermoord. Harold was toen 20, Rebecca 16 jaar oud.

Tijdens de onderduik werd het hotel-restaurant De Nieuwe Brug, Oud-Loosdrechtsedijk 52 dat Levie Deen huurde uitgebaat door anderen. Na de oorlog is er een rechtszaak geweest om de zaak terug te krijgen. De rechtszaak is door Deen gewonnen.

Deen, Hotel De Nieuwe Brug, Loosdrecht Tel. K 2958-305



Harold



Rebecca Louise

BRONNEN

Arolson Archives, De jeugdalijah van het Paviljoen Loosdrechtsche Rade 1939-1945, Joods Monument

HERZ, Josef	27-12-1878	Lingen	18-01-1943	Auschwitz
COPPEL, Antonie	21-09-1889	Steele	18-01-1943	Auschwitz

Josef (Jozef) Herz is op 27 december 1878 in Lingen, Duitsland geboren. Op 16 januari 1909 trouwt hij in Steele met Antonie (Toni) Coppel. Antonie is op 21 september 1889 in Steele geboren. Om aan het naziregime te ontkomen vlucht het echtpaar in de zomer van 1938 uit Keulen naar Nederland. De naam van Josef Herz staat in de 'Lijst joodse ingezetenen 1941 Loosdrecht' met het beroep koopman en de aantekening *Duitscher, wijk c. nummer 132*. Het laatste bekende adres van het echtpaar Herz-Coppel is Rooseveltlaan 254 3 hoog (de huidige Zuider-Amstellaan) in Amsterdam. Het is daar begin september 1942 geregistreerd nadat wie als Jood ingeschreven stond verplicht naar de hoofdstad moest vertrekken. Er is een brief bewaard gebleven die Josef en Antonie op 2 september 1942 waarschijnlijk uit Amsterdam aan de familie Hardeman met wie ze in Loosdrecht in een twee-onder-een-kapwoning woonden stuurden.

Bij een poging om via België naar Zwitserland te vluchten zijn Jozef en Antonie Herz-Coppel in België opgepakt en op 20 november 1942 gevangengezet in de Dossin-kazerne in Mechelen. Het echtpaar gaat op 15 januari 1943 met Convooi XIII uit Mechelen op transport naar Auschwitz. Hier zijn Josef en Antonie na aankomst op 18 januari 1943 vermoord. Na de oorlog heeft Mirjam Waterman in een officieel proces-verbaal verklaard dat het echtpaar Herz dubbel betaald heeft voor de hulp bij hun vlucht, zodat twee Palestina-pioniers ook een poging konden wagen.



Beste Familie Hardeman!
 2. Sept. 1942.
 Het eerst wil ik jullie dankte zeggen dat jullie zoo lief tegen ons geweest bent en nog altijd verder bent. Ik geloofd niet hoe het ons spijst dat wij niet meer zoeven in de tuin kunnen loopen en een praatje met jullie maken. Het was alles zoo gezellig en wij waren erg blij. Hier is alles treurig, maar wij hopen het nog te beleven dat wij elkander weerzien. Komt jullie misschien mal naar hier om ons te bezoeken, dan zullen wij ons zeer verheugen. Hoe maken jullie het?

fragment uit de brief aan de familie Hardeman



Antonie en Josef Herz-Coppel

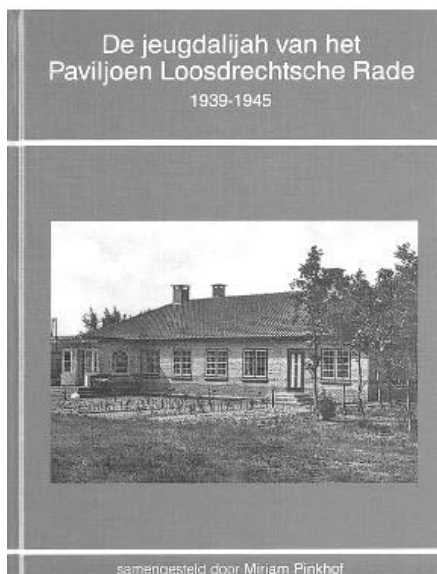


BRONNEN

De jeugdalijah van het Paviljoen Loosdrechtsche Rade 1939-1945, Joods Monument, Arolson Archives, kazerne Dossin

MEER LEZEN

In onderstaande publicaties is meer te vinden over het Paviljoen Loosdrechtsche Rade, de familie Winkel en de Westerweelgroep.



In 1997 is onder auspiciën van de Historische Kring Loosdrecht de publicatie *DE JEUGDALIJAH VAN HET PAVILJOEN LOOSDRECHTSCHERADE 1939-1945* verschenen.

Het boekje is te bestellen bij Uitgeverij Verloren, Torenlaan 25 - 1211 JA Hilversum - info@verloren.nl en bij de Historische Kring Loosdrecht

Merel Winkel is op zoek gegaan naar antwoorden bij de vele vragen die ze bij en over haar familie heeft. Het resultaat is het boek *VOOR MIJN FAMILIE EEN ZOEKTOCHT NAAR ANTWOORDEN*. Het boek kan besteld worden bij www.amazon.nl



Dit boek geeft een uitgebreid beeld van de door Joop Westerweel aangevoerde verzetsgroep die in samenwerking met andere organisaties ongeveer 250 Joden in veiligheid kon brengen. De groep was nauw betrokken bij het in veiligheid brengen van de bewoners van het Paviljoen Loosdrechtsche Rade.

Het boek is te bestellen bij Uitgeverij Verloren, Torenlaan 25 - 1211 JA Hilversum - info@verloren.nl

Deze brochure is voor de Stichting Instandhouding Joods Erfgoed Gooi- en Vechtstreek verzorgd door Kees Bestebreurtje. Hij doet als vrijwilliger voor de stichting onderzoek naar de verhalen bij de mannen, vrouwen en kinderen voor wie door de stichting een Struikelsteen geplaatst is of nog geplaatst gaat worden. Wie opmerkingen heeft bij of aanvullingen op de verhalen die in deze bundel staan kan per email contact met hem opnemen.

email: beste254@planet.nl



History Repeats Itself
2017 Susan Clinard

FENIX migrantenmuseum Rotterdam



In het Wertheimpark in Amsterdam ligt het Auschwitzmonument van Jan Wolkers. Het monument is opgebouwd uit gebroken spiegels die de lucht reflecteren. Ze symboliseren dat de hemel na Auschwitz nooit meer ongeschonden is.

De hemel blijft voorgoed geschonden.
Het is een godsgrouwelijke aanslag op alles waar een mens voor staat.